

T.C.
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi Anabilim Dalı
Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi Tezli Yüksek Lisans Programı

**SPORA KATILIMIN VE SEÇİLİ DEĞİŞKENLERİN AKRAN
ZORBALIĞI ÜZERİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI**

Mehmet COŞGUNGÖNÜL
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Doç. Dr. Emrah ATAY

Burdur, 2020

T.C.
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi Anabilim Dalı
Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi Tezli Yüksek Lisans Programı

SPORA KATILIMIN VE SEÇİLİ DEĞİŞKENLERİN
AKRAN ZORBALIĞI ÜZERİNE ETKİSİNİN
ARAŞTIRILMASI

Mehmet COŞGUNGÖNÜL
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Doç. Dr. Emrah ATAY

Burdur, 2020

**BURDUR MAKÜ EĞİTİM
BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

Burdur M.A.K.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 07.01.2020 tarih ve 2020-320/28 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 23.01.2020 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Mehmet COŞGUNGÖNÜL'ün "**Spora Katılımın ve Seçili Değişkenlerin Akran Zorbalığı Üzerine Etkisinin Araştırılması**" konulu tez çalışması Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE (TEZ DANIŞMANI) :Doç. Dr. Emrah ATAY

ÜYE :Prof. Dr. Kadir PEPE

ÜYE :Dr. Öğretim Üyesi İ. Kubilay TÜRKAY

ONAY

Burdur M.A.K.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../.....
tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA / MÜHÜR

BİLDİRİM

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu taahhüt edip, tezimin kaynak göstermek koşuluyla aşağıda belirttiğim şekilde fotokopi ile çoğaltılmasına izin veriyorum.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumunyıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Mehmet COŞGUNGÖNÜL

Tarih

İmza

TEŞEKKÜR

Yapılan bu tez çalışmasında desteğini esirgemeyen ve her konuda rehber olarak bana katkı sağlayan kıymetli danıőmanım Doç. Dr. Emrah ATAY hocama teőekkürlerimi borç bilirim.

Ayrıca yüksek lisans eğitimim boyunca bana yol gosteren ve akademik anlamda kendimi geliőtirmemi sağlayan Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı öğretim üyelerine de sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

Mehmet COŞGUNGÖNÜL

Ocak, 2020

**Spora Katılımın ve Seçili Değişkenlerin Akran Zorbalığı Üzerine Etkisinin
Araştırılması
(Yüksek Lisans Tezi)**

Mehmet COŞGUNGÖNÜL

ÖZ

Bu çalışmanın amacı spora katılımın ve seçili değişkenlerin akran zorbalığı üzerine etkisinin araştırılmasıdır. Çalışmaya 14-18 yaş arası toplam 618 kişi katılmıştır. Katılımcıların akran zorbalığı düzeylerini ölçmek için Ayas ve Pişkin (2015) tarafından geliştirilen akran zorbalığı belirleme ölçeği ergen formu kullanılmıştır. Çalışma verileri SPSS 23.0 (Statistical Packet for Social Sciences) programından yararlanılarak çözümlenmiştir. Çalışma verileri sonucunda sedanterlerin aktiflere göre akran zorbalığına uğrama düzeyleri nemli derecede yüksek bulunmuştur. Yine lisanslı spor yapanların akran zorbalığına uğrama oranları lisanssızlara göre önemli derecede düşük çıkmıştır. Cinsiyetlere göre akran zorbalığı değerlendirildiğinde erkeklerin kadınlara göre akran zorbalığına uğrama düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Sanal ortamda 11 saat ve üzerinde süre harcayanların sözel zorbalığa uğrama düzeyleri 10 saat ve altında süre harcayanlara göre daha fazladır. Sonuç olarak akran zorbalığına uğrama düzeyi spora katılımından ve seçili çeşitli özelliklerden etkileniyor denilebilir.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, Fiziksel aktivite, Spor.

Sayfa Sayısı: 74

Danışman: Doç. Dr. Emrah ATAY

**Investigation of Participation in Sport and The Effect of Selected Variables on
Peer Bullying
(Master Thesis)**

Mehmet COŞGUNGÖNÜL

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the effect of participation in sport and selected variables on peer bullying. A total of 618 people aged 14-18 participated in the study. The adolescent form of peer bullying determination scale developed by Ayas and Pişkin (2015) was used to measure participants' levels of peer bullying. The study data was analyzed using the SPSS 23.0 (Statistical Packet for Social Sciences) Program. As a result of the study data, it was found that sedentary bullying levels were significantly higher compared to the active ones. Again, the rates of peer bullying of licensed athletes were significantly lower than those without licensed. When peer bullying was evaluated by gender, men had higher levels of peer bullying than women. Those who spent 11 hours and above in the virtual environment had higher levels of verbal bullying than those who spent 10 hours and below. Consequently, it can be said that the level of peer bullying is affected by participation in sports and various selected features.

Key Words: Peer Bullying , Physical Activity, Sport

Page Number: 74

Supervisor: Doç. Dr. Emrah ATAY

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZ	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
TABLOLAR DİZİNİ	viii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi	1
1.2.1. Alt Problemler.....	1
1.3. Araştırmanın Amacı	2
1.4. Araştırmanın Önemi	2
1.5. Varsayımlar	2
1.6. Sınırlılıklar.....	2
BÖLÜM II.....	3
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	3
2.1. Kuramsal Çerçeve	3
2.1.1. Zorbalık Nedir?.....	3
2.1.1.1. Akran Zorbalığı Nedir?	7
2.1.1.2. Zorbalar.....	18
2.1.1.2.1. Kendinden Emin Zorba.	19
2.1.1.2.2. Sosyal Zorba.....	19
2.1.1.2.3. Tedbirli Zorba.....	19
2.1.1.2.4. Hiperaktif Zorba.	19
2.1.1.2.5. Zorbalığa Uğrayan Zorba.	20
2.1.1.2.6. Grup Zorbalığı.....	20
2.1.1.2.7. Pasif Zorba.	20
2.1.1.3. Zorba Öğrencilerin Özellikleri.....	20
2.1.1.4. Mağdurlar.....	22

2.1.1.4.1. Pasif Mağdur.	22
2.1.1.4.2. Kışkırtıcı Mağdur.	23
2.1.1.4.3. Olası Mağdur.	23
2.1.1.5. Mağdur Öğrencilerin Özellikleri.	23
2.1.1.6. Akran Zorbalığı Türleri.	25
2.1.1.6.1. Fiziksel Zorbalık.	29
2.1.1.6.2. Sözel Zorbalık.	31
2.1.1.6.3. Toplumsal Dışlama.	34
2.1.1.6.4. Kişisel Eşyalara Saldırı.	36
2.1.1.6.5. Sanal Zorbalık.	38
2.2. İlgili Araştırmalar	41
BÖLÜM III	42
YÖNTEM.	42
3.1. Araştırma Modeli (Deseni).	42
3.2. Araştırmacının Rolü ve Özellikleri	42
3.3. Çalışma Grubu (Evren-Örneklem)	42
3.4. Veri Toplama Süreci	42
3.5. Veri Toplama Teknikleri ve Uygulama Şekli	43
3.6. Verilerin Analizi.	43
BÖLÜM IV	45
BULGULAR VE YORUM.	45
BÖLÜM V	52
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.	52
5.1. Sonuç ve Tartışma	52
5.2. Öneriler.	53
KAYNAKLAR	56
ÖZGEÇMİŞ	74

KISALTMALAR

cm	: Santimetre
Dr	: Doktor
Kg	: Kilogram
N	: Katılımcı Sayısı
P	: Anlamlılık Düzeyi
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
TV	: Televizyon
VB.	: Ve Benzeri
VS.	: Vesaire
Z	: Z Skoru

TABLolar DİZİNİ

<u>Tablolar</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Spor Yapma Durumuna Göre Akran Zorbalığının Değerlendirilmesi	45
Tablo 2. Lisanslı Spor Yapma Durumuna Göre Akran Zorbalığının Değerlendirilmesi.....	46
Tablo 3. Cinsiyete Göre Akran Zorbalığının Değerlendirilmesi	48
Tablo 4. Lisanslı Sporcuların Milli Olma Durumuna Göre Akran Zorbalığının Değerlendirilmesi.....	49
Tablo 5. Sanal Ortamda Harcanan Süreye Göre Akran Zorbalığının Değerlendirilmesi.....	50

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Ergenler arasında günümüzde en sık görülen istenmeyen davranışlardan biriside akran zorbalığıdır. Akran zorbalığını spor yapma durumu ve seçili değişkenlerden hangilerinin etkilediğini ortaya koymak akran zorbalığı hakkında yapılacak girişimlerde yol gösterici nitelikte olacağı düşünülmektedir.

1.2. Problem Cümlesi

Spora katılım ve seçili değişkenlerin akran zorbalığı üzerine etkisi var mıdır?

1.2.1. Alt problemler.

1. Cinsiyete göre akran zorbalığı düzeyleri farklı mıdır?
2. Lisanslı olarak spor yapanlarla lisanslı olarak spor yapmayanların akran zorbalık düzeyleri farklı mıdır?
3. Spor branşlarına göre akran zorbalığı düzeyleri arasında fark var mıdır?
4. Milli sporcularla normal lisanslı sporcular arasında akran zorbalığı düzeyleri arasında fark var mıdır?
7. Sosyal etkinliklere katılanlar ile katılmayanlar arasında akran zorbalığı düzeyleri arasında fark var mıdır?
8. Haftalık telefon, tablet ve ekran başında 10 saat ve aşağısı ile 11 saat ve üzerinde geçirilen süreye göre akran zorbalığı düzeyleri arasında fark var mıdır?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı spora katılımın ve seçili değişkenlerin akran zorbalığı üzerine etkisini ortaya koymaktır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Günümüz dünyasında ergenlerin karşılaştığı sorunlardan bir tanesi de akran zorbalığıdır. Bu alışma ile akran zorbalığına etki eden nedenler belirlenerek çözüm önerileri geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu alışma akran zorbalığına etki eden nedenlerin araştırılması ve ortaya koyması bakımından önemlidir. Ayrıca bu çalışma verileri sonucunda elde edilecek bilgiler doğrultusunda çözüm önerilerinin yapılacak olması bakımından da ayrıca önemlidir.

1.5. Varsayımlar

Araştırmaya dahil edilen katılımcıların kendilerine yöneltilen ankette yer alan maddelere samimi ve doğru yanıtlar verdikleri varsayılmıştır.

Araştırmaya dahil edilen katılımcıların tüm soruları aynı düzeyde anladıkları varsayılmıştır.

1.6. Sınırlılıklar

Yapılan bu araştırma liselerde öğrenim gören 618 kişi ile sınırlandırılmıştır.

Yapılan bu araştırma çalışmaya dahil edilen lise öğrencilerinin anket maddelerine verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgular ile sınırlandırılmıştır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Çerçeve

2.1.1. Zorbalık nedir? Zorbalık kavramı ilk defa 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başında İsveç'te ortaya çıkmaya başlanmıştır. Daha sonra zorbalık kavramı İskandinav ülkelerine yayılmaya başlamıştır. Norveç'te 1982 yılında gerçekleşen olayda 10-14 yaşlarındaki üç çocuk akran zorbalığı sonucunda intihar etmiştir. Bu olay medyada büyük ses getirmiştir. Bu durum Norveç eğitim kurumları içerisinde zorbalığa karşı ulusal çapta kampanya başlatılmasına yol açmıştır. 1990'ların başlarından itibaren ise Japonya, İngiltere, Kanada, Avustralya ve ABD gibi ülkelerde zorbalık dikkat çeken bir konu olarak araştırılmaya başlanmıştır (Bulgurcu, 2011).

Zorbalık konusu 1980 yılları öncesi fazla araştırılmamış olup, araştırmacılar hem konunun tanımlanmasının zorluğundan hem de zorbalığın okul kültürünün bir parçası olarak görülmesinden ötürü üzerinde durmamışlardır. Ayrıca, idarecilerin okulların imajlarının zedelenmesinden korkması nedeniyle ve araştırmalara sıcak bakmaması da bu konunun araştırılmasını engelleyen faktörlerdendir. Fakat 1990'lı yıllardan sonra bu konudaki çalışmalar hızla artmıştır (Örengül, 2013).

Okulda yaşanan zorbalık vakalarına karşı, son yıllarda tüm Dünya'da ve Türkiye'de artan bir hassasiyet oluşmuştur. Bunun nedeni, kitle iletişim araçlarının eskiye oranla yaygın hale gelmesi olabilir. Medyada sıklıkla okullarda yaşanan zorbalık haberleri konu oluyor. Maalesef haberlerden de anlaşılacağı gibi birçok okulda çocuk, akranları tarafından zorbaca davranışlara maruz kalmakta. Çocukların arkadaşları tarafından hırpalandığı son yıllara kadar kimsenin dikkatini çekmemiş ve çocukların sadece yetişkinler (anne, baba, öğretmen, müdür vb.) tarafından örselendiği düşünülmüştür. Fakat artık okullarda zorbalığın acil olarak engellenmesi gereken bir saldırganlık türü olduğu yönünde toplumlarda ve ilgili çevrelerde artan bir hassasiyet oluşmuş olup, bu duyarlılığa paralel olarak konuyla ilgili bilimsel çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır (Aygüç, 2015).

Çok eski bir fenomen olmasına karşın; 1970'lere dek sistemli araştırmalara konu edilmeyen zorbalık, son yıllarda ilgilenilmesi gereken ciddi bir sorun olarak görülmeye başlamıştır (Shariff, 2008). Bazı araştırmacılar zorbalık sorununun dünyanın pek çok ülkesinde çocuklar ve ergenler arasında uyuşturucu madde kullanımı ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme sorunlarından bile daha ön sıralarda yer aldığını belirtmektedir (Alikashifoğlu, Erginöz ve Ercan, 2007).

Literatürde saldırganlık konusunda yapılan çalışmalar oldukça uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen, zorbalık konusunun, özellikle de okullarda akran zorbalığı, akran zorbalığına maruz kalma ve sonuçları gibi konular, ancak son 25-30 yıldır çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Okullarda akran zorbalığı konusu özellikle eğitimcilerin çok uzun süreden beri aşına oldukları bir konu olmasına rağmen, araştırmacıların bu konuyla ilgilenmeleri, sistematik çalışmalar yapmaya başlamaları Dan Olweus'un çalışmalarına dayanmaktadır. Olweus'un 1970'lerde ve 1980'lerde İskandinav ülkelerinde yaptığı çalışmalar (örneğin, Olweus, 1973; 1978; akt., Olweus, 1996) dikkatleri zorbalık konusuna çekmiştir. Sonraki yıllarda pek çok ülkede -örneğin, Almanya'da Scheithauer, Hayer, Petermann ve Jugert, (2006); Amerika'da Unnever ve Cornell (2004); Bosworth, Espelage ve Simon (1999); Peskin, Tortolero ve Markham (2006); İngiltere'de Smith ve Shu (2000); Wolke, Woods, Bloomfield ve Karstadt (2000); Boulton, Trueman ve Flemington (2002); İsrail'de Wolke ve Samara (2004); İtalya'da Baldry (2004); Kanada'da Craig (1998); Bidwell, (1997); Marini, Dane, Bosacki ve YLC-CURA (2006); İspanya'da Gutiérrez, Barrios, Dios, Montero ve Barrio (2008); Kuzey İrlanda'da McNamee, Lloyd ve Schubotz (2007); Malta'da Borg (1999) ve Yunanistan'da Andreou (2001) - zorbalık konusunda benzer çalışmaların yapıldığı görülmekle birlikte, zorbalığın ne olduğu, saldırganlık ve zorbalık arasındaki farklılıklar, zorbalığın bir çeşit tepkisel saldırganlık ya da aktif yönelimli saldırganlık olup olmadığı vb. konularda tartışmaların halen devam ettiği görülmektedir.

Smokowski ve Kopasz (2005)'a göre zorbalık, gençler arasında en sık rastlanan şiddet sorunu olarak kabul edilebilir ve çok ciddi anti sosyal davranış bozukluklarına dönüşebilmektedir. Zorbalık için günümüze dek farklı araştırmacılar tarafından yapılmış olan tanımlamaların temelde aynı olmasının yanı sıra zorbalığın farklı yönlerine vurgu yaptığı da görülmektedir.

İlk çalışmalarını İskandinavya’da yapan Olweus (1993), hala en yaygın “zorbalık” tanımı olarak karşımıza çıkan tanımında zorbalığı, bir öğrencinin, başka bir öğrenci ya da öğrenci grubu tarafından, zaman içinde tekrar tekrar olumsuz muameleye maruz bırakılması olarak nitelendirmektedir.

Zorbalık genel olarak bir insana kendini kötü hissettiren istenmeyen sözler ve fiziksel etkiler olarak da tanımlanmaktadır. Bu davranışların iyi niyetli şakalardan ayrıldığı nokta, bu davranışlara maruz kalan kimselerin hisleridir. Şakalaşma amacıyla bile olsa, maruz kaldığı davranış kişinin kendini kötü hissetmesine neden oluyorsa, zorbalık söz konusudur. Şakalar, dışlama ve tacizler arasında geniş bir yelpazede yer alan pek çok davranış, zorbalık türleri olarak değerlendirilebilir (Garrett, 2003; Shariff, 2008).

Sıradan akran çatışmaları ve zorbalık farklılık göstermektedir. Sıradan akran çatışmalarında taraflar eşittir. Bu olaylar rastgele ortaya çıkmakta ve büyük oranda ciddi sonuçlar doğurmamaktadır (Garrett, 2003).

Zorbalıkta ise taraflar arası güç dengesizliği (fiziksel güç, sosyal statüden kaynaklanan güç) söz konusudur ve taraflar arkadaş değildir. Zorbalık zaman içinde tekrar etmekte ve zorba, mağdur üzerinde güç ve kontrol sağlamayı amaçlamaktadır. Mağdur ise kendini savunmasız ve dışlanmış hissettiğinden, zorbalığa daha da açık hale gelmektedir (Olweus, 1993).

Zorbalığın türü olan “Akran Zorbalığı”, kavram olarak uzun zamandır var olup 2000’li yıllardan itibaren ülkemizde de dikkat çeken bir kavramdır. Akran zorbalığı cinsiyet, ırk, din ya da yetenek gerekçesiyle yaşça ya da fiziksel güç olarak daha zayıf olan çocuk ve gençlerin diğer yaşlıları tarafından yapılan kasıtlı, yinelenen biçimde fiziksel, sözel, cinsel ya da duygusal yönden olumsuz sayılabilen davranışlarla karşı karşıya bırakılmaları şeklinde tanımlanmaktadır (Çınkır, 2003).

Henüz literatürlerde akran zorbalığı için, standart ve genel olarak kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Bu konudaki ilk çalışmaların Olweus tarafından yapılmaya başlandığı söylenebilir. Olweus’un ardından artan bir şekilde dünyanın pek çok ülkesinden yapılan çalışmalar akran zorbalığının küresel bir problem olduğunun göstergesidir. Olweus zorbalığı Norveç dilinde “mobbing” kelimesiyle, İngilizcede ise kabadayılık, zorbalık anlamında “bullying” kelimesi ile kullanmıştır (Pişkin, 2002).

Kimi zaman birbirinin yerine kullanılsa da, zorbalık ve taciz kavramları araştırmalarda net olarak birbirinden ayrılmıştır. Hinduja ve Patchin (2009) zorbalığın tekrarlı olmasının onu tacizden ayırdığını söyler. Bu yönüyle zorbalığın tacizden daha ileri düzeyde karmaşık bir davranış olduğu söylenebilir. Zorbalık sözcüğü çoğu zaman saldırganlık ve şiddet kavramlarıyla bir arada kullanılmakta ve zaman zaman bu kavramlar birbirinin yerine geçmektedir. Öğülmüş (2006), şiddeti bir kimsenin sahip olduğu ya da elinde bulundurduğu gücü başkalarına zarar vermek ya da başkalarını bazı haklardan mahrum etmek amacıyla kullanması olarak tanımlamaktadır.

Bir davranışın zorbalık olması için şu özellikleri taşıması gerekir (Olweus, 1993):

1. Kasıtlı bir şekilde zarar verme amacı içeren saldırgan davranışlar olması,
2. Sürekliliği olması,
3. Zorba ve mağdur arasında eşitsiz güç dengesinin olmasıdır.

Tanımlardaki 'süreklilik' ifadesi zorbalığı herhangi bir iki kişi arasındaki geçen kavgadan ayıran en önemli özelliktir. Öğrenciler arasındaki olağan süreklilik göstermeyen kavgalar, tartışmalar zorbalık olarak nitelendirilmezken; eğer sürekli olarak aynı çocuklar, belli öğrenciler tarafından rahatsız ediliyorsa bu durumda zorbalıktan söz edilmektedir. Zorbalık durumunu normal kavgadan ayıran diğer bir özellik de, güçlerin eşitsizliği olarak sayılmaktadır. İki çocuk eşit güçte ise, bu durum zorbalık olarak isimlendirilemez. Nedeni ise zorbalık olarak isimlendirilebilmesi için bir çocuk diğer akranından daha güçlüdür ve bu gücü ile diğer akranını rahatsız etmektedir; diğer çocuk ise güçsüzdür (Totan, 2008).

Yapılan araştırmalar okullarda zorbalığın azımsanamayacak boyutlarda olduğunu göstermektedir. Alikaşıfoğlu ve diğerleri (2007) İstanbul'da lisede okuyan ergenlerden %9,2'sinin zorbalık yaptığını, %22'sinin zorbalığa uğradığını, %9,4'ünün ise hem zorbalık yaptığını hem de zorbalığa uğradığını belirtmektedir.

Olweus (1993) akran zorbalığını tanımlarken belirli özellikler taşıyan saldırganlık ve şiddet davranışlarının olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bir davranışın zorbalık olarak değerlendirilebilmesi için tekrarlı olarak yapılması ve taraflar arasında güç dengesizliğinin olması gerektiğini belirtmektedir. Zorbalık, fiziksel zararın yanında kırıcı sözlerin söylenmesi, küfür, hakaret ve tehdit içeren sözler, jest ve mimiklerle

aşağılama, arkadaş grubundan dışlama, dedikodu yayma, sırları açığa çıkararak birine zarar verme gibi davranışları da kapsamaktadır (Cowie and Jennifer, 2008; Olweus, 1996; Sanders, 2004).

Diğer yandan, bir defaya mahsus yapılan kavgalı eylemler akran zorbalığı içinde değerlendirilmese de (Olweus, 1996; Rigby, 2003) bazı araştırmacıların bir defa gerçekleşen eylemin olumsuz etkisinin devam ettiği yönündeki savları süreklilik unsurunun göstergelerinden biri olarak ele alınmaktadır (Besag, 1995).

Yapılan araştırmalarla zorbalığın kapsamına farklı bakış açıları geliştirilmiştir. Zorbalık bilinçli ve kasıtlı olarak karşıdakine zarar verme davranışlarını içermekle birlikte, bireyleri stres altında bırakma eylemleri olarak da tanımlanmıştır. Bir başkasına zarar verme sadece davranış özelinde değil, bir tutum şeklinde de değerlendirilmektedir (Besag, 1995; Rigby, 2002). Olumsuz düşüncelere sahip olma ve bunları uygulama eğilimi olarak zorbalık davranışı gösteren çocuklar ve ergenlerin bakış açısıyla yapılan tanımlamalar sadece davranışın değil, tutumların ve düşüncelerin de dikkate alınarak yapıldığı tanımlar kapsamında olduğu öne sürülmüştür (Rigby, 2002). Diğer yandan zarar verici davranışlara maruz kalanların bakış açısıyla yapılan tanımlar ise süreklilik, kendini savunamama, herhangi bir kışkırtmanın olmaması durumlarını içermektedir (Çinkır vd. 2003).

2.1.1.1. Akran zorbalığı nedir? Akran zorbalığı, günümüzde eğitim kurumlarında düşük düzeyde gerçekleşen şiddetin en yaygın biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu davranışlar kontrol altına alınmadığı takdirde çok daha büyük sorunlara yol açmaktadır. Zorbalık içeren davranışlar çocukların gelişmelerini olumsuz etkilemektedir. Davranışlar çocuk gelişimlerinin parçası olarak görülmektedir. Ancak öğrenim çevresi üzerinde derin, kalıcı ve yaygın olumsuz etkisi ortaya çıkmaktadır (Uludağlı ve Uçanok, 2005).

Zorbalık bir başka deyişle saldırganlık olarak nitelendirilmektedir. Bir davranışın zorbalık olarak değerlendirilmesi için bazı özellikleri olmalıdır. O davranış kasıtlı zarar verme ye odaklı olmalıdır. Saldırganlık davranışında bulunan bireyin mağdurdan fiziksel ve psikolojik olarak daha üstün olması gerekmektedir. Mağdur üzerindeki etkisi geçici olmamalıdır ve tekrar edilmesi gerekmektedir. Zorbalık yapan birey

davranışının en belirleyici özelliği mağdur üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışmaktadır (Çınkır vd. 2003).

Genel olarak başkasına zarar verme sadece davranış özelinde değil, bir tutum şeklinde de değerlendirilmektedir (Besag, 1995; Rigby, 2002). Olumsuz düşüncelere sahip olma ve bunları uygulama eğilimi olarak zorbalık davranışı gösteren ergenlerin bakış açısıyla yapılan tanımlamalar sadece davranışın değil, tutumların ve düşüncelerin de dikkate alınarak yapıldığı tanımlar kapsamında olduğu öne sürülmüştür (Rigby, 2002). Bu doğrultuda araştırma lise öğrencileri arasında gerçekleşen davranışların tanımlanmasında önem kazanmaktadır.

Olweus (1978), akran zorbalığını aile ortamında ihtiyaçları karşılanamayan ve sağlıklı bir iletişim içinde büyüyen bireyin ihtiyaçlarını karşılamak için bir başka bireye yapmış olduğu saldırganca davranışlar olarak tanımlamaktadır. Bir başka tanımda Rigby (2002) ise akran zorbalığını bireyin bir başkasına zarar verme isteğinde bulunması ve bu isteğini doyumak amacıyla da kendinden fiziksel ve psikolojik olarak daha güçsüz bireylere sürekli bir şekilde rahatsız etmesi olarak tanımlamaktadır. İlk olarak akran zorbalığı kavramının ne anlama geldiği anlaşılmalıdır. Aslında çok daha öncelerden bilinmesine rağmen özellikle 1970'li yıllar ve sonrasında psikoloji yazınında akran zorbalığı kavramı önem kazanmaya başlamıştır. Genel olarak akran zorbalığı kavramı ilgili araştırmalarda yaş ve cinsiyet gibi değişkenler açısından incelenmiştir. İlerleyen zamanlarda okullarda akran zorbalığı kapsamında bulunan davranışların yaygınlaşması ile beraber konu hakkında çok daha fazla sayıda çalışma yapılmıştır. Çok farklı açılardan birçok çalışma ile incelenmesine rağmen akran zorbalığı kavramının tanımı hakkında net bir fikir birliği ortaya çıkmamıştır. Kutlu ve Aydın (2010)'a göre bazı araştırmacılar saldırganlığı genel bir çatı, zorbalığı da saldırganlığın altkümesi olarak tanımlamanın bu tartışmalara bir açıklık getireceğini ileri sürmüşlerdir (Kutlu ve Aydın, 2010, syf. 2).

Akran zorbalığının ne anlama geldiğinin anlaşılması için zorba kavramının açıklanması faydalı olacaktır. Türk Dil Kurumu (2017) sözlüğüne göre zorba kavramı "Gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan (kimse), müstebit, mütegalibe, despot, diktatör" ifadeleriyle açıklanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2017). Bu açıklama zorbanın elde bulundurduğu

güç ile diğer insanlara baskı uygulayan kimse olduğunu göstermektedir. Bu sebeple, akran zorbalığında bir bireyin diğer birey üzerinde baskı kurduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu baskının oluşabilmesinde öne çıkan durumlardan biri de saldırganlıktır. Karataş (2011)'e göre zorbalığın tanımları incelendiğinde, zorbaca eylemlerin bir tür saldırganlık olduğu, ancak bir eylemin zorbalık olarak adlandırılabilmesi için sadece saldırganlık özelliği taşımamasının yeterli olmadığı, taraflar arasında eşit olmayan güç ilişkisinin olması, süreklilik özelliği taşımaması ve kasıtlı yapıyor olması gibi bir takım özelliklere de sahip olması gerektiği görülmektedir (Karataş, 2011, syf. 14). Yazar tarafından belirtilen bu ifadeler akran zorbalığında baskının yanında bir tarafın diğer tarafta daha güçlü olması durumunu ortaya çıkarmaktadır. Zorbalık daha güçlü kişi ya da kişiler tarafından daha az güçlü kişiye uygulanan, tekrar eden psikolojik ya da fiziksel eziyet (Yeşilyaprak ve Balanuya, 2012, syf. 38) şeklinde nitelendirilebilir. İlgili kaynaklar incelendiğinde bu kavram ile ilgili gerçekleştirilen ilk çalışmaların İsveç, Norveç ve Finlandiya'da 1970'lerin sonlarında başladığı görülmektedir. Zorbalık kavramı söz konusu olduğunda en önemli araştırmacılardan birinin Norveçli psikolog Dan Olweus olduğu görülmektedir. Olweus aynı zamanda zorbalığın ilk kez tanımını yapan araştırmacı olmuştur. Olweus yaptığı tanımlamada zorbalığın bir ya da daha fazla öğrencinin başka bir öğrenciye baskı uygulayarak zarar vermek amacıyla bilinçli/kasıtlı bir biçimde olumsuz eylemde bulunması durumu olduğunu belirtmiştir. Bu noktada söz konusu olumsuz eylem sözlü, fiziksel ve benzeri şekillerde ortaya çıkabilir (Külcü, 2015, syf. 14).

Olweus'a göre akran zorbalığı saldırgan, yıkıcı ve gerginlik oluşturan davranışlardır. Bu davranışlar kişilik ile ilgili sorunları ortaya çıkarabilmekte sosyal olamama, nörotik davranış bozuklukları, düşmanlık ve içe dönüklük, içselleştirme sorunu ve benzeri sıkıntıları ortaya çıkarabilmektedir (Olweus, t.y., syf. 315).

Önceleri akran zorbalığı gelişimde kaçınılmaz bir durum olarak görülmekteydi. Fakat ilerleyen zamanlarda akran zorbalığının ortaya çıkardığı olumsuz sonuçların anlaşılmasıyla beraber akran zorbalığına çözüm bulunmasının yolları aranmaya başlamıştır. Zira akran zorbalığı ile psiko-sosyal sorunlar arasında önemli bir ilişkinin bulunduğu anlaşılmıştır. Örnek vermek gerekirse, akran zorbalığı bireyin davranışsal ve sosyal açıdan olumsuz bir biçimde gelişmesine neden olmaktadır (Zerf, 2014, syf. 16).

Akran zorbalığının farklı türleri ve sonuçları ilerleyen sayfalarda daha detaylı bir biçimde incelenmektedir. Fakat bu noktada akran zorbalığını sosyal davranış açısından incelemek söz konusu kavramı daha iyi anlamak için gereklidir. Şiddete ek olarak, öğrencinin sosyal konumunda sorunların yaşanması hayat boyu devam edebilecek önemli sıkıntıları ortaya çıkarabilmektedir. Özellikle ergenlik döneminde bireyler için arkadaş grupları önemini artırmaktadır. Bu dönemde bireyler için arkadaş grupları ve model olarak gördüğü kişiler büyük çok önemli hale gelmektedir. Bu sebeple, arkadaş ortamında sosyal açıdan dışlanan bir birey sosyal ve duygusal gelişiminde hasar yaşayabilmektedir. Özellikle ergenlik döneminde akran zorbalığı sosyal bir baskı unsuru olabilmektedir (Llewellyn, 2015, syf. 5).

Zorbalık fiziksel olarak ortaya çıktığında bu durum “şiddet” olarak tanımlanabilir. Şiddet durumunda dövme, tekme atma ve benzeri olumsuz eylemler bulunmaktadır. Fakat genel olarak zorba ve şiddet kavramlarının aynı olmadığına dikkat etmek gerekir. Daha çok fiziksel eylemleri içeren şiddet zorbalığın kapsamında bulunan bir ifadedir. Fiziksel olarak başka insanların rahatsız edilmesi durumunda şiddet ortaya çıkarken zorbalık hem fiziksel, hem sosyal hem de duygusal olarak ortaya çıkarılan olumsuz eylemleri kapsamaktadır. Şiddet olarak kabul edilmemesine rağmen söylenti çıkarıp yayma, iftira atma, yalnızlığı terk etme, dışlama, arkadaş grubuna kabul etmeme, kötü söz söyleme, isim takma, kızdırma ve alay etme gibi davranışlar zorbalık kapsamına girmektedir. Diğer tarafta, bir tarafın diğer tarafta üstün olmaması gibi özelliklere sahip olan şiddet davranışları zorbalık olarak görülmez (Karataş, 2011, syf. 15).

Bir eylemin zorbalık olarak kabul edilmesi gereken bazı özelliklerinin bulunması gerekmektedir. Pişkin ve Ayaş (2011)'e göre söz konusu özellikler şu şekilde listelenebilir:

- Süreklilik özelliği taşıması, zorbanın bu tür eylemleri bir kez değil sürekli yapması,
- Kasıtlı olarak zarar verme amacı güden saldırgan davranışlar olması,
- Zorba ve kurban arasında fiziksel ya da psikolojik açıdan bir güç dengesizliğinin olması, zorbaca davranışlara maruz kalan kurbanın, zorbaya karşı kendini koruyamayacak ve savunamayacak durumda hissetmesi (Pişkin ve Ayas, 2011, syf. 2).

Bir başka çalışmada bir davranışın zorbalık olarak nitelendirilmesi için sahip olması gereken özelliklerin beş tane olduğu belirtilmektedir. Bu beş özellik şu şekilde listelenmektedir:

- Zorba, kurbanı zarar verme niyeti ile zorbalığı yapar,
- Kurban, zorbayı tahrik etmeden sözel ve fiziksel saldırganlığa uğrar,
- Kurbanı yönelik saldırı, tekrarlayıcı özelliktedir,
- Zorbalık, kurbanın da yer aldığı sosyal grup içerisinde meydana gelir,
- Zorba ile kurban arasında güç dengesizliği vardır. Gerçek ya da algılanan güç olarak zorba kurbandan daha güçlü olmalıdır (Karataş, 2011, syf. 17).

Okullarda öğrenciler arasında zorbalık davranışları gözlemlendiğinde bu durum genellikle akran zorbalığı kavramı ile ifade edilmektedir. İki ya da daha fazla öğrencinin yer aldığı ve bir tarafın diğer tarafa üzerinde tekrarlayan bir biçimde baskı uygulaması durumunda akran zorbalığı davranışı ortaya çıkmaktadır. Akran zorbalığında tekrarlayıcı olma, olumsuz davranışın yakın yaşlardaki öğrenciye yönelik olması ve incitici/zarar verici nitelikte olması bu eylemin akran zorbalığı olarak tanımlanmasını sağlar. Bu durumun sonuçları ise fiziksel yararlanma, ruhsal sıkıntı yaşama ve hatta ölüm bile olabilmektedir (Şengül ve diğerleri, 2012, syf. 284).

Davranış ve sosyo-duygusal gelişim açısından bakıldığında da akran zorbalığının gelişimsel sonuçları ve özellikleri olduğu görülür. Öğrencinin içerisinde bulunduğu sosyal ortamda sahip olduğu statü ve roller onun gelişimine etki eder. Bu noktada çocuğun akran zorbalığına maruz kalması onun davranış gelişimi ve sosyo-duygusal açıdan sağlıklı bir gelişim sağlamasını engeller. Bu sebeple, akran zorbalığının bireylerin sosyo-duygusal ve davranışsal gelişimlerini olumsuz etkileyen akran davranışları olduğu ileri sürülebilir (Zerff, 2014, syf. 16).

Bu aşamaya kadar incelenen kaynaklardan da anlaşılacağı üzere akran zorbalığının farklı özellikleri ve birçok sonucu bulunmaktadır. Söz konusu özelliklere ek olarak akran zorbalığı konusunda gerçekleştirilmiş olan tanımların da incelenmesi bu kavramın daha iyi anlaşılması için faydalı olacaktır.

Wang (2011)'e göre akran zorbalığında bir başka bireyin (kurbanın) kasıtlı olarak incitilmek istenmesi söz konusudur. Yazara göre akran zorbalığında bir saldırganlık

vardır ve bu saldırganlık diğer tarafa fiziksel ya da ruhsal açıdan zarar vermek ister (Wang, 2011, syf. 7).

Akran zorbalığı kavramı kimi kaynaklarda “akran istismarı” şeklinde de kullanılmaktadır. Şengül ve diğerleri (2012)’e göre akran istismarı sıklıkla kabadayılık/zorbalık davranışları şeklinde görülmektedir. Akran istismarı bir birey veya grubun bir başka bireye uyguladığı, sürekliliği ve tekrarlayıcılığı olan gücün sistematik olarak kötüye kullanıldığı zarar verici ve incitici saldırgan davranıştır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından da, bir çocuğa, başka bir ya da bir grup akranın kötü, hoş gitmeyen şeyler söylemesi, yapması ve tekrarlı olarak sataşması gibi eylemler akran istismarı olarak tanımlanırken, eşit güçteki iki çocuğun tartışması ya da kavga etmesi gibi eylemlerin ise istismar olmadığı belirtilmiştir (Şengül ve diğerleri, 2012, syf. 286).

Arslan ve Savaşer (2009)’a göre akran zorbalığı tanımlanacak olursa; kışkırtma unsuru olmaksızın aralarında fiziksel ya da psikolojik açıdan güç eşitsizliği olan çocuklardan güçlünün, karşı tarafa bilerek ve isteyerek, niyetli, kasıtlı, sistemli bir biçimde belli zaman aralıkları ile uyguladığı, zorbalığa maruz kalan öğrenciye korku, endişe veya zarar vermeyi amaçlayan fiziksel, sözel, psikolojik saldırıyı kapsar (Arslan ve Savaşer, 2009, syf. 118).

La Fontaine (1991) çocuklar için zorbalığın ne olduğuna dair yaptığı araştırmasında genel olarak çocukların belirttiği korkutma, fiziksel zarar verme, kendini güçsüz hissetme, zorbalığın nedenlerinin bazı durumlarda kendilerinden kaynaklandığı, bazı durumlarda karşıdakinden kaynaklandığı ve okula uyum sorunlarına değinmiştir. Ayrıca çocukların nerede zorbalığa maruz kaldığı, maruz kalma süreleri, zorbalığın nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte bir değerlendirme yapılarak öğrencilerin yaşantılarıyla zorbalık tanımı oluşturulmuştur (La Fontaine, 1991). Buna göre kavga etme, küfür, hakaret ve tehdit içeren sözel saldırılar, gruptan dışlanma, okula karşı olumsuz algının oluşması, sürekli olarak uygulama ve maruz kalma durumlarını içeren bir tanım ortaya konmuştur.

Okullarda öğrencilerin birbirlerine karşı uygulamış oldukları saldırganca davranışlara 1970’li yıllarda dikkat çekilmiştir. 1982 yılında Norveç’te 10-14 yaş arasındaki 3 gencin akran zorbalığına maruz kalıp intihar etmesi konunun dünya çapında

araştırılmaya değer görülmesi noktasında tetikleyici bir olay olmuştur. Akran zorbalığı ilk olarak Heinemann tarafından kendi bütünlüğü tehdit altında olan bir grubun diğer bir grup ya da öğrencilere saldırganlık içerikli davranışlarda bulunması olarak tanımlanmıştır (Olweus, 1999). Bu ilk tanımlamanın günümüz zorbalık tanımının içini tam dolduramaması sebebiyle günümüzde akran zorbalığı kavramına birçok tanımlama yapılmaktadır.

Olweus (1978), Heinemann'dan farklılaşarak akran zorbalığını grup bağlamından çıkarıp bireysel boyutta değerlendirmiştir. Ona göre akran zorbalığı aile ortamında ihtiyaçları karşılanamayan ve sağlıklı bir iletişim içinde büyüyen bireyin ihtiyaçlarını karşılamak için bir başka bireye yapmış olduğu saldırganca davranışlardır. Olweus, ilk başlarda mobbing terimiyle tanımlamak istese de daha sonra grubun bireye uyguladığı gibi bireyinde bireye zorbalık yapacağı değerlendirilerek bullying terimi kullanmıştır. Ayrıca akran zorbalığının doğrudan fiziksel ve sözel yollarla gerçekleştirilen eylemlerin yanında dolaylı olarak gruptan dışlama, lakap takma gibi eylemleri de kapsadığını ifade etmiştir. Besag (1995), zorbalığı bireyin kendinden güçsüz olan bir başka bireye karşı zarar verme isteği olarak tanımlayıp bir davranışın zorbalık olup olmadığını belirlemek için 4 ölçüt ortaya koymuştur. Bunlar;

- Davranışın fiziksel, sözel ya da psikolojik içerikli saldırgan bir amacının olması,
- Mağdurlarda ilerde yine başına böyle bir şeyin geleceği beklentisi,
- Taraflar arasındaki güç eşitsizliği
- Zorbalık yapan kişinin zorba davranışları toplumca olumsuz karşılanmayacak bir biçimde ortaya koyması gibi temel koşullardır.

Rigby (2002) ise akran zorbalığını bireyin bir başkasına zarar verme isteğinde bulunması ve bu isteğini doyumak amacıyla da kendinden fiziksel ve psikolojik olarak daha güçsüz bireylere sürekli bir şekilde rahatsız etmesi olarak tanımlamaktadır. Coloroso (2003), zorbalık eylemini güçlü birinin güçsüz birisine karşı zarar vermek ve karşındakini korkutmak amacıyla yaptığı sistematik, bilinçli ve kasıtlı eylemler olarak tanımlamıştır.

Nansel, Overpeck, Pilla, Ruan, Simons-Morton ve Scheidt (2001)'e göre ise akran zorbalığı, zorbalığı yapan ve zorbalığa uğrayan taraflar arasında güç dengesizliğinin

olduğu ve taraflar arasında sürekli olarak yapılan mağdurun korkmasına ve acı çekmesine sebep olan saldırganlık türü olarak tanımlamıştır. Sullivan, Cleary ve Sullivan (2004) zorbalığı belirli bir zaman periyodu içerisinde güçlü olan bir kişi ya da grubun güçsüz olan bir kişi ya da gruba karşı yaptığı/yaptıkları saldırgan ve kışkırtıcı davranışlar olarak tanımlamaktadır. Son araştırmalarda, akran zorbalığı okullarda yoğun olarak yapılması göz önüne alınarak tanımlama yapılmış ve bir öğrencinin ya da öğrenci grubunun diğer öğrenci ya da öğrenci grubuna karşı fiziksel, sözel ve psikolojik zarar vermek amacıyla yapılan eylemler olarak tanımlanmıştır (Storch ve Esposito 2003).

Field (2007) ise zorbalığı zorbalığa uğrayan ve zorbalık yapan öğrenciler üzerinde ciddi psikolojik sorunlara yol açan davranışlar olarak belirtmekte ve zorbalık için aşağıdaki belli başlı noktaları ifade etmektedir.

- Zorbalığın en önemli tanımlama ölçütü, zorba öğrenciler tarafından kendilerine göre güçsüz ve zayıf kalabilecek öğrencilerin kurban olarak seçilmesidir.
- Zorbalıkta bir diğer önemli durum ise mağdura verdiği maddi manevi zararlardır.
- Ortalama beş öğrenciden biri hem zorba hem de mağdur statüsünde yer almaktadır.
- Zorbalar bilinçli olarak zarar verme eğilimindedirler.

Pişkin (2002), akran zorbalığını yaş ya da bedensel olarak büyük olan öğrencilerin kendilerinden küçük ya da güçsüz olan öğrencileri örseleyip zarar vermesi olarak tanımlamaktadır.

Okullardaki zorba öğrencilerin popülerlik ve saygınlık kazanmak için diğer öğrencilere karşı olumsuz davranışlarda bulunmalarını akran zorbalığı olarak kabul eden görüşler bulunmaktadır (Espelage and Swearer, 2003; Furniss, 2000). Ayrıca Cole, Cornell, Dewey ve Sheras (2006) zorbaların, şiddet uygulamaya karşı olumlu bir bakış açısına sahip olduklarını ve mağdurların bu zorbaca davranışları hak ettiklerini ayrıca zorbaca davranışların onları popüler ettiğini belirlemiştir. Sexton-Radek (2005), bireyin başka bir grup ya da birey üzerine kontrol kurmak ve içinde bulunduğu ortamda statü kazanmak amacıyla bilinçli bir şekilde uyguladığı saldırganca davranışlar olarak tanımlamışlardır.

Zorbalık üzerine yapılan bir başka çalışmada ise zorbalık, saldırganlığın alt türü olarak değerlendirilmiş ve mağdurun fiziksel ya da psikolojik acı çekmesine sebep olacak tekrarlı ve istemli davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Smith and Thampson, 1991). Smith ve Sharp (1994) yürüttüğü ve zorbalığı saldırganlığın bir alt türü olarak kabul edildiği araştırmada zorbaca davranışın saldırganlıktan 3 yönüyle ayrıldığını belirtmişlerdir. Bunlar;

- Zorba davranışlar sürekli ve kasıtlı bir biçimde ortaya çıkmaktadır.
- Zorbalar mağdur öğrenciyi dikkatle seçmekte ve zorbaca davranışlar yapabilmek için fırsat yaratmaya çalışmaktadırlar.
- Zorbalık fiziksel saldırganlık olabileceği gibi sözel olarak lakap takma, hakkında dedikodular çıkarma ve ya grup ortamından dışlama gibi eylemleri de içermektedir.

Güncel literatürde akran zorbalığı çok yönlü olarak ele alınan ve incelenen bir kavram haline gelmiştir. Bu sebeple kavram üzerine birçok tanımlama yapılmıştır. Ancak yapılan tanımlamalardan yola çıkarak bir eylemin zorbalık olarak kabul edilebilmesi için üç ortak nitelik üzerinde uzlaşıldığı söylenebilir. Bunlar;

- Eylemin belirli bir süre boyunca devam etmesi,
- Kasten ve zarar verme amacıyla yapılması,
- Taraflar arasında bir güç dengesizliği olması (Rigby, 2002; Sexton-Radek; 2005).

Zorbalık, şiddet ve saldırganlık genel olarak karıştırılan ve zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılan kavramlardır. Bu kavramlarının birbirlerine benzeyen yönleri olmasına rağmen ancak belirgin bir şekilde birbirlerinden ayrılan yanları bulunmaktadır. Kağıtçıbaşı (2004) saldırganlığı, bir kimseye ya da bir şeye zarar vermek ya da acı çektirmek amacıyla yapılan davranış olarak nitelendirmektedir. Davranışın içinde zarar verme ve acı çektirme niyeti mevcuttur.

Saldırganlık canlıların doğuştan getirdiği temel içgüdülerden biridir. Saldırganlık hem şiddet hem de zorbalığı kapsadığı görülmektedir. Saldırganlık sadece kişilere değil aynı zamanda eşyalara ya da nesnelere yönelikte yapılabilmektedir. Bu durum saldırganlığın bir diğer boyutu olan Vandalizm olarak karşımıza çıkmaktadır. (Bulut, 2008).

Saldırganlığın tanımlanmasında Öğülmüş (1995) eylemin temelinde yatan niyete dikkat çekmiş ve saldırganlığı bir kişinin bir başka kişiye zarar vermek amacıyla yapmış olduğu davranışlar olarak tanımlamıştır. Saldırganlık tanımları incelendiğinde araştırmacıların iki bileşene odaklandıkları görülmektedir. Bunlardan ilki saldırganlığın kişiye zarar vermesi ya da acı çektirmesidir. İkinci bileşen ise saldırganlığa niyet etmektir. Buradan hareketle kişiye zarar veren ya da inciten her davranış saldırganlık olarak algılanmamalı ayrıca davranışın hangi niyetle yapıldığına da odaklanılmalıdır. Örneğin hasta bir kişiye yapılacak olan cerrahi müdahale kişide acıya yol açabilmekte ve hatta bazen zarar verebilmektedir. Bu durumda bu davranışın kişinin yararına olduğu dikkate alındığından saldırganlık içermemektedir.

Şiddet ise bilinçli olarak yapılan ve fiziksel güç kullanımı sonucunda ciddi olumsuz sonuçlar meydana getiren zarar verme eylemi olarak tanımlanmaktadır (Feldman, 1998; Geen ve Donnerstein, 1998). Şiddet ve saldırganlık tanımları incelendiğinde iki kavramdaki niyet bileşeni ortak nokta olarak görülmektedir. Şiddet ve saldırganlık kavramları birisine bilinçli olarak yönlendirilmiş zarar verme davranışlarını içermektedir. Ancak bu zarar verme eylemlerinin kurban/mağdur üzerinde yarattığı etkiler bakımından kavramlar birbirinden ayrılmaktadır. Saldırganlık doktorun hastaya cerrahi müdahalede bulunması ya da güvenlik görevlisinin hırsız yakalamak için vurması örneklerinde olduğu gibi her zaman ciddi olumsuz sonuçlar doğurmamaktadır. Diğer yandan şiddet kapsamında değerlendirilebilecek olaylarda kurbanın/mağdurun fiziksel müdahale olarak değerlendirilebilecek cinayet, yaralanma, tecavüz, ensest gibi olaylarla karşılaşması sonucunda fiziksel ve psikolojik açıdan olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır.

Literatürde saldırganlık konusunda yapılan çalışmalar oldukça uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen, zorbalık konusunun, özellikle de okullarda akran zorbalığı, akran zorbalığına maruz kalma ve sonuçları gibi konular, ancak son 25-30 yıldır çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Okullarda akran zorbalığı konusu özellikle eğitimcilerin çok uzun süreden beri aşına oldukları bir konu olmasına rağmen, araştırmacıların bu konuyla ilgilenmeleri, sistematik çalışmalar yapmaya başlamaları Dan Olweus'un çalışmalarına dayanmaktadır.

Olweus'un 1970'lerde ve 1980'lerde İskandinav ülkelerinde yaptığı çalışmalar (örneğin, Olweus, 1973; 1978; akt., Olweus, 1996) dikkatleri zorbalık konusuna çekmiştir. Sonraki yıllarda pek çok ülkede -örneğin, Almanya'da Scheithauer, Hayer, Petermann ve Jugert, (2006); Amerika'da Unnever ve Cornell (2004); Bosworth, Espelage ve Simon (1999); Peskin, Tortolero ve Markham (2006); İngiltere'de Smith ve Shu (2000); Wolke, Woods, Bloomfield ve Karstadt (2000); Boulton, Trueman ve Flemington (2002); İsrail'de Wolke ve Samara (2004); İtalya'da Baldry (2004); Kanada'da Craig (1998); Bidwell, (1997); Marini, Dane, Bosacki ve YLC-CURA (2006); İspanya'da Gutiérrez, Barrios, Dios, Montero ve Barrio (2008); Kuzey İrlanda'da McNamee, Lloyd ve Schubotz (2007); Malta'da Borg (1999) ve Yunanistan'da Andreou (2001) - zorbalık konusunda benzer çalışmaların yapıldığı görülmekle birlikte, zorbalığın ne olduğu, saldırganlık ve zorbalık arasındaki farklılıklar, zorbalığın bir çeşit tepkisel saldırganlık ya da aktif yönelimli saldırganlık olup olmadığı vb. konularda tartışmaların halen devam ettiği görülmektedir.

Zorba bir davranış ya da zorbalık dendiğinde birçok kişinin zihninde bunun şiddet içeren bir davranış olabileceğine dair bir düşünce uyanır. Çünkü, bu kavram günlük yaşamdaki konuşmalarda özellikle fiziksel güç kullanmayı çağrıştırmaktadır. Nitekim, Olweus tarafından yapılan ilk çalışmalarda da (örneğin, Olweus, 1973; 1978; akt., Olweus, 1996) ağırlıklı olarak fiziksel zorbalık konusu üzerinde durulmaktaydı. Yukarıda da ifade edildiği gibi zorbalığın tanımı konusunda görüş ayrılıkları günümüzde de bulunmakla birlikte, genel olarak kabul edilen tanımlardan biri Olweus tarafından yapılmıştır. Olweus (1996) zorbalığa uğramayı ya da zorbalığın kurbanı olmayı (zorbalığa maruz kalmayı) genel olarak, bir kişinin, bir başka kişi ya da grup tarafından zaman içinde defalarca tekrarlanan olumsuz davranışlara maruz kaldığı bir durum olarak ele almaktadır. Ona göre, saldırganlığa ilişkin güdüsel temelli tanımlamalarda olduğu gibi, zorbalık kavramı da bir başkasını incitmek, zarar vermek amacıyla yapılan olumsuz davranışlar olarak nitelendirilir. Bu olumsuz davranışlar fiziksel temas, ağız kavgası ya da surat asmak, bir gruptan kasıtlı olarak dışlamak vb. gibi farklı şekillerde olabilir. Bir davranışı zorbalık olarak nitelendirebilmek için, taraflar arasında bir güç dengesizliğinin de olması gerekir. Buna göre, olumsuz davranışlara maruz kalan kişi kendisini savunamayacak durumda olmalı ve kendisini rahatsız eden kişiye/kişilere karşı çaresiz olmalıdır. Sonuç olarak, Olweus (1996)

zorbalığı; güç dengesizliğinin olduğu kişilerarası bir ilişkide, tekrarlanarak sürekli yapılan bir saldırganlık ya da kasıtlı olarak zarar verme davranışı olarak tanımlamakta ve genellikle kurbanın açık bir provokasyonun gözlenmediği durumlarda ortaya çıktığını, zorbalık davranışının çoğunlukla bir çeşit aktif yönelimli saldırganlık davranışı olduğunu ifade etmektedir (Olweus, 1993; 1996; 1999; 2003; Smith ve Brain, 2000).

2.1.1.2. Zorbalar. Kendinden daha güçsüz ve zayıf olan öğrencilere fiziksel, duygusal ve sözel olarak yineleyen biçimde saldırganca davranışlar sergileyen kişilerdir (Olweus, 1991). Zorbalık literatürü incelendiğinde zorbaların genel olarak ilgi çekmek, popüler olmak ve grup içinde kabul görmek amacıyla kendisinden güç bakımından daha zayıf bireylere sürekli bir şekilde ve sistematik olarak saldırganca davranışlar sergileyen kişiler olarak tanımlanmaktadır (Tani, Greenman, Schneider ve Fregoso, 2003; Espelage ve Swearer, 2003).

Zorbalar mağdur kişilere göre daha güçlü çocuklardır. Zorbalar mağdurlara karşı yaptıkları saldırganca davranışlardan pişman olmayan ve onların bu davranışları hak ettiklerine inanan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca zorbalar çok kolay öfkelenen, öfke kontrolünde zorlanan, işlevsel problem çözme stratejileri uygulamayıp şiddet uygulayanlar kişiler olarak tanımlanmaktadır (Tura, 2008; Boulton ve Smith, 1994; Olweus, 1993).

Zorbaların aile ilişkilerini, anne baba tutumları üzerine yapılan araştırmalara rastlanmaktadır. Zorbaların ebeveynleri ile güvene dayalı bir ilişki kuramadıklarını, anne baba arasındaki ilişkinin kopuk olduğunu, erken yaşlarda şiddete maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır (Olweus, 1980; Baldry ve Farrington, 2000). Zorbaların genel bilinenin aksine yüksek öz benliğe sahip olduklarını, düşük kaygı düzeylerinin olduklarını ve grup içerisinde aranan bireyler olduklarını doğrulayan araştırmalar mevcuttur (Olweus, 1993; Ögel, Tarı ve Eke, 2006).

Güncel literatür incelendiğinde zorbaların kişilik özellikleri üzerine yapılan araştırmalara rastlanmaktadır. Zorbaların empati becerilerinin düşük olduğu, kolayca öfkelenip saldırganca davrandıkları, şiddete meyilli oldukları, dürtüsel hareket edip

kurallara uymakta zorlandıkları, bencil ve sosyal ilişkilerde zayıf oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Olweus, 1995; Andershed, Kerr, Stattin ve Levander 2002; Çankır, 2006). Zorbalık kavramı üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde zorbalığın okullarda ciddi bir sorun haline geldiği görülmektedir. Bu kapsamda okullarda yaygın olarak görülen zorbaca davranışları yapan zorbaları Coloroso (2003) aşağıdaki gibi 7 sınıfa ayırmıştır.

2.1.1.2.1. Kendinden emin zorba. Empati becerileri düşük olan kendinden emin zorbaların kendilik değeri oldukça yüksektir. Mağdura karşı yapmış oldukları zorbaca davranışları gizleme noktasında oldukça başarılı olmaları sebebiyle “zeki zorbalar” olarak tanımlanmaktadır (Sullivan, Cleary ve Sullivan, 2004). Hatta bu zorbaların arkadaşlarının onların zorbalık yapacak bir kişi olduğuna inanmamaktadır.

2.1.1.2.2. Sosyal zorba. Abartılmış özgüven duygusuna sahip olan sosyal zorbalar genellikle sözel ve ilişkisel zorbalık yapmaktadırlar. Sosyal zorbalar dedikodu yayma, sözlü sataşma gibi davranışları yaparak mağdurun gruptan ayrılması ve yalnız kalması amaçlanmaktadır. Arkadaş ilişkileri güçlü olan sosyal zorbalar bu güçlü ilişkileri zorbaca amaçlarına ulaşmak için kullanmaktadır (Seçer, 2014).

2.1.1.2.3. Tedbirli zorba. Herhangi bir otorite ya da yetişkin yanında zorbaca davranışlar yapmayıp zorbaca davranışlar yapmak için uygun zamanı bekleyen kişilerdir. Tedbirli zorbalar kendilerinden emin ve rahat davranışlarıyla dikkat çekerler. Soğukkanlı ve uygun zamanı beklemeleri sebebiyle mağdurlar diğer insanlara zorbalığa uğradığını ispatlayamaz, inandıramazlar (Seçer, 2014).

2.1.1.2.4. Hiperaktif zorba. Akademik başarıları düşük ve sosyal ilişkilerde başarısız olan bu kişiler çevresinde o şekilde olup bitenleri doğru bir şekilde okuyamadıkları sebebiyle çok çabuk zorbaca davranışlara başvurumaktadırlar. Birçok zorba gibi kendilerinde suçu görmeyip mağdurların zorbaca davranışları hak ettiklerine inanırlar (Seçer, 2014).

2.1.1.2.5. Zorbalığa uğrayan zorba. Bu tip zorbalar hem zorbalığa maruz kalan hem de zorbalık yapan kişilerdir. Kişinin hem zorbalığa uğraması sebebiyle psikolojik bir buhran yaşamaması hem de zorbaca saldırganca davranışları göstermesi sebebiyle zorba türlerinden en zor başa çıkılabilecek bir tür olarak değerlendirilmektedir. Coloroso (2003) bu tür zorbaların zorbalığa maruz kaldıkları gerekçesiyle ortaya çıkan güçsüz, çaresiz ve ezik durumun üstesinden gelebilmek için zorbaca davranışlara başvurduğunu bildirmektedir.

2.1.1.2.6. Grup zorbalığı. Bir grup öğrencinin başka bir grubu ya da öğrencileri hedef alarak zorbalık yapması tanımlanmaktadır. Kişinin yalnız başına yapamayacağı bir davranışı grup içerisinde grubun vermiş olduğu güç sayesinde kolayca yapabildiği sosyal psikolojide deneylerle açıklanmaktadır. Böyle bir grupta zorbaca davranışları uygulayan bir liderin bulunması ve meşrulaştırarak grup üyelerine model olması söz konusudur. Dolayısıyla olumlu olarak görülen davranışlar diğer grup üyeleri tarafından benimsenmekte ve uygulanmaktadır (Seçer, 2014).

2.1.1.2.7. Pasif zorba. Genel olarak kaygılı ve kendine güvenleri az olan zorbalar olarak tanımlanmaktadır. Bu tür zorbalar zorbalığı başlatan kişiler olmayıp herhangi bir grubun ya da başka birisinin desteğini alarak zorbalık yapmaktadırlar.

2.1.1.3. Zorba öğrencilerin özellikleri. Zorbalar diğerleri üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen mağdurlara göre daha güçlü ve yaşça daha büyük çocuklardır (Pepler, Craig, Ziegler ve Charach,1994). Zorba kişilerin sıklıkla şiddete başvurdukları mağdurlar ile empatik ilişki kurmakta güçlük çektikleri ve diğerleri üzerinde hakimiyet kurmak istedikleri bildirilmiştir (Olweus 1995; Pellegrini 2002; Craig 1998; Rigby 2000; Baldry ve Farrington 2000). Smith ve Shu (2000) kızların zorbalık yaptığı zaman kendilerini kötü hissettiklerini ancak bunun aksine erkeklerin ise kendilerini iyi, güçlü hissettiklerini ve zorbaca davranışları eğlenceli bir durum olarak algıladıkları sonucuna ulaşmışlardır. Espelage ve Holt (2003) ise zorba öğrencilerinin özelliklerini belirlemeye amaçladıkları araştırmada öğrencilerin hava atmak, dikkat

çekmek, popüler olmak, eğlenmek ve mağdurların fiziksel görünümelerini beğenmedikleri için zorbalık yaptıkları sonucunu ulaşımlardır.

Zorbaların fiziksel özelliklerini çalışan araştırmalarda ise genellikle fiziksel güze odaklanıldığı görülmektedir. Atlas ve Pepler (1998) genellikle zorbalık yapanların zorbalığa uğrayanlara göre fiziksel olarak daha güçlü, kalıplı oldukları sonucuna ulaşımlardır. Benzer sonuçlara ulaşan Duffy (2004) ise zorbaların kendilerinden daha güçsüz bireylere zorbalık yaptıklarını bildirmiştir.

Zorbaların psikolojik uyum problemlerine yatkın olduğunu rapor eden araştırmalarda genellikle zorbalık yapan bireylerin hayatlarında en az bir defa depresyon yaşamaya eğilimli olduklarını ve depresyon ile zorbalık arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu saptanmıştır (Roland, 2002; Seals ve Young, 2003; Bosworth, Espelage ve Simon, 1999). Ayrıca zorbalık ile intihar etme düşüncesi arasında erkeklerin lehine anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Rigby, 1998).

Coloroso (2003) ve Besag (1995) tarafından yapılan araştırmalarda zorbaların kişilik özellikleri aşağıdaki gibi belirtilmiştir. Bunlar;

- Zorbalık yaptıkları için pişmanlık duymazlar.
- Zorbaca davranışların mağdurlar üzerindeki olumsuz sonuçlarını düşünmelerini sağlayacak empatik becerilerden yoksundurlar.
- Kendi amaçları uğruna etrafındaki bireyleri kullanma eğilimindedirler.
- Diğer insanların istek ve ihtiyaçlarıyla ilgilenmezler.
- Kendisine engel olabilecek otoriter bir figür olmadığı zaman zorbalık yapmak isterler.
- Genellikle mağdurları kendilerinden daha güçsüz bireyler arasından seçerler.
- Zorbaca davranışların sonucunda oluşabilecek sorumluluğu üstlenmezler.
- Mağdurların cezalandırmayı hak ettikleri yönünde işlevsel olmayan düşünceler geliştirmişlerdir.
- Zorbalığı genel olarak ebeveynlerinde ya da çevresinden rol alarak öğrenmişlerdir.
- Günün büyük bir kısmını akran gruplarıyla geçirmektedirler. Anne-baba ile iletişimleri oldukça sınırlıdır.

- Kaygı düzeyleri düşüktür.
- Akran grubu arasında diğerlerine göre popülerdirler.

Zorba bireylerin diğer insanları doğru bir şekilde algılamadığı, etkili problem çözme becerilerine sahip olmadıkları, kişilerarası ilişki kurmada yetersizlik yaşadıkları ya da yeni bir kişi ile tanışmakta zorluk çektikleri bildirilmektedir (Kuakiainen ve diğ., 1999; Sutton ve diğ., 1999; Crick ve Dodge, 1994).

Zorbaların aile özelliklerini incelendiğinde aşağıdaki özellikler belirtilmektedir (Besag 1995). Bunlar;

- Ailelerin zorbaları takip etmedikleri,
- Zorbaların davranışlarını kontrol altına alamadıkları,
- Empati kurmada sorun yaşamaları,
- Çocukların sevgi ihtiyacını karşılayamadıkları,
- İstenmeyen davranış sonrasında çocuklara fiziksel ceza vermeleri,
- Aile içi çatışmaların sık olması.

2.1.1.4. Mağdurlar. Mağdur, kendini koruyacak kaynakları olmayan ve kendisinden fiziksel olarak güçlü öğrenci/öğrenci grubu tarafından tekrarlayan bir biçimde ve belirli bir süre boyunca zorbalığa uğrayan olarak tanımlanmaktadır (Olweus, 2005; Tattum, 1994; Rigby, 2002; Tauber, 2007). Başka bir araştırmacı ise zarar verici davranışlara mücadele edebilecek, karşı koyabilecek kaynaklara sahip olmayan kişiler olarak tanımlanmaktadır (Maines ve Robinson, 1992). Alanyazını incelendiğinde mağdurların pasif mağdur, kışkırtıcı mağdur ve olası mağdur olmak üzere 3 farklı türde sınıflandırıldığı görülmektedir.

2.1.1.4.1. Pasif mağdur. Mağdur türleri içerisinde en riskli grubu oluşturan pasif mağdurlar zorbalıkla baş etme becerisine sahip değildirler. Ayrıca zorbayı memnun etmeye yönelik davranışlarda bulunmaları sebebiyle ciddi bir risk kaynağı oluşturmaktadırlar (Seçer, 2014).

Pasif mağdurlar, iletişim becerileri zayıf, kendine güvenmeyen, zorba davranışlara karşı boyun eğici bir tutum sergileyen, fiziksel olarak zayıf, içe kapanık ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri zayıf olan bireyler olarak tanımlanmaktadır (Bonds ve Stoker, 2000).

2.1.1.4.2. Kışkırtıcı mağdur. Pasif mağdurların aksine kışkırtıcı mağdurlar zorbalığa karşı tepki veren ve zorbaca davranışlara neden olabilecek davranışları sergileyen bireyler olarak tanımlanmaktadır (Anderson, 2007).

Kışkırtıcı mağdurlar zorbalık karşısında sessiz kalmak yerine tepki vermeleri sebebiyle zorbaca davranışların artmasına sebep olmaktadır. Saldırgan ve diğer insanları kışkırtmaya yönelik davranışlar sergileyen genellikle güdüsel davranan bireyler olarak tanımlanmaktadır (Bonds ve Stoker, 2000).

2.1.1.4.3. Olası mağdur. Zorbalığa uğramamış fakat etrafında zorbalığa şahit olan ve bir gün sıranın kendisine de geleceği korkusunu yaşayan öğrenciler olarak tanımlanmaktadır (Bonds ve Stoker, 2000). Olası mağdurları fark etmek çok zordur. Şahit oldukları zorbalıktan dolayı fiziksel ve psikolojik olarak etkilenebilir ve böylece derin bir kaygı, korku duyabilirler.

2.1.1.5. Mağdur öğrencilerin özellikleri. Zorbalık döngüsü içerisinde zorbaca davranışlara maruz kalan kişiler olarak tanımlanan mağdurların en temel kişilik özelliklerinden biri diğer öğrencilerden daha kaygılı olmaları ve kendi potansiyel kaynaklarına güven duymamalarıdır. Diğer bireylere göre öz saygı düzeyi düşük olan mağdurların herhangi bir zorba olay karşısında geriye çekilme, kabullenme gibi tepkiler vermektedirler (Olweus, 2005; 1993; Boivin, Hymel ve Bukowski, 1995).

Aşırı koruyucu aile tutumunu benimseyen ailelerde yetişen çocuklar zorbalığa maruz kalmaya daha eğilimlidirler (Ögel ve diğ, 2006). Bu sebeple aşırı koruyucu tutum sergileyen ebeveynlerden zorbalığa maruz kaldığını gizleyen öğrencinin psikolojik olarak uyum problemleri geliştirmesine, içe kapanık, utangaç olmasına, okul

başarısının düşmesine ve sosyal ilişkilerde etkili iletişim kuramamasına yol açmaktadır (Kochenderfer ve Ladd, 1996).

Bonds ve Stoker (2000) tarafından mağdurlara ait bir takım genel özellikler saptanmaktadır. Bu özellikler;

- Fiziksel görünüş bakımından kendi yaş grubunun gerisindedirler.
- İçe kapanık ve sessiz bir yapıya sahiptirler.
- Herhangi bir saldırganlık karşısında mücadele etmekten kaçınırlar ve çok çabuk pes ederler.
- Kendilerine güveni düşüktürler.
- Akranlarıyla, çevresiyle iletişim kurmakta güçlük çekerler.
- Kabullenici bir yapıya sahiptirler.

Mağdurlar üzerine yapılan araştırmalarda mağdurların genel olarak düşük yaşam kalitesine sahip oldukları, sürekli üzgün ve mutsuz hissetme, yalnızlık, umutsuzluk gibi psikolojik belirtilerin yanı sıra uykusuzluk, baş ve mide ağrısı gibi fiziksel belirtilerinin olduğu saptanmıştır (Gini, 2008; Kaltiala-Heino, Rimpelä, Rantanen ve Rimpelä, 2000; Slee ve Rigby, 1993). Ayrıca zorbalığa uğrayan öğrencilerin kaygı düzeylerinin yüksek olduğu ve yoğun çaresizlik duyguları yaşadıkları belirtilmektedir (Elliot, 1992).

Sharp (1995) akran zorbalığına maruz kalan bireylerin buldukları yaş grubuna göre kendi daha yalnız hissettiklerini, anksiyete eğilimlerinin yüksek olduğunu ve benlik saygılarının düşük olduğunu belirtmektedir. Schwartz, Dodge ve Coie (1993) ise mağdurların belirgin özelliklerinden birinin zorba davranışlar karşısında kendilerini savunamamaları ve boyun eğici tutum sergilemeleri olarak belirtmektedir.

Akran zorbalığına maruz kalan bireylerin fiziksel özelliklerini belirlemeye amaçlayan ilk araştırmacılardan olan Lagerspetz, Bjorkqvist, Berts ve King (1982) tarafından şişmanlık, fiziksel engelli olma ve konuşma, görme, işitme bozukluklar açısından mağdurlar ile zorbalık döngüsünde hiç bulunmayanlar arasında mağdurların lehine olan anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bonds ve Stoker (2000) ise mağdurların

akranlarına göre fiziksel olarak daha zayıf görünmeleri sebebiyle zorbalardan tarafından kendilerini savunamayacak durumda algılandıklarını belirtmiştir.

Besag (1995) mağdurların kişisel özelliklerini genel hatlarıyla aşağıda ki şekilde özetlemektedir.

- Aile üyeleri ile genel olarak samimi ve yakın bir ilişki kurabilirler.
- İletişim becerileri eksik olan mağdurlar içe kapanık, utangaç bireylerdir.
- Diğer insanların isteklerine, davranışlarına karşı boyun eğici bir tutum sergilerler
- Depresyon, anksiyete, uyku ve yeme bozukluğu gibi patolojik belirtiler göstermeye yatkındırlar.
- Benlik saygı düzeyleri düşüktür.
- İlerleyen süreçlerde zorbalığı hak ettiklerine dair çarpık bir düşünce biçimi geliştirirler.

Akran zorbalığına maruz kalan bireylerin akran ilişkilerini inceleyen araştırmalar genel olarak mağdurların akran ilişkilerde problemleri olduğunu ortaya koymaktadır. Mağdurların sosyal becerilerinin yetersiz olması sebebiyle arkadaşlık kurma ve sürdürmekte zorluklar yaşadıklarını ve dolayısıyla yakın arkadaş bulmakta zorlandıkları ve kendilerini yalnız, çaresiz hissettikleri saptanmıştır (Bonds ve Stoker, 2000; Rigby, 2003).

2.1.1.6. Akran zorbalığı türleri. Literatürde saldırganlıkta olduğu gibi zorbalık türleri konusunda da çeşitli sınıflamalar olduğu görülmektedir. Örneğin, Olweus (1993; 1996) doğrudan zorbalık/kurban olma ile dolaylı zorbalık/kurban olma arasında ayırım yapmanın önemini vurgulamıştır. Ona göre, doğrudan zorbalık/kurban olma durumu, kurbanı yönelik açık bir saldırıya işaret etmektedir. Buna karşılık dolaylı zorbalık/kurban olma durumu ise sosyal açıdan yalnız bırakma ve bir gruptan kasıtlı olarak dışlamaya işaret etmektedir.

Argenbright ve Edgell'e (akt., Beale, 2001) göre tipik olarak okulların çoğunda fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, ilişkisel zorbalık ve tepkisel zorbalık olmak üzere dört tür zorbalık davranışı gözlenmektedir. Fiziksel zorbalık, kurbanı yönelik vurma ya da

tekmelemek gibi davranışları veya kurbanı ait bir eşyayı almayı ya da zarar vermeyi içerir. Kolaylıkla belirlenebilen bir zorbalık türüdür. Sözel zorbalık, kelimeler yoluyla karşıdaki kişiyi incitmeye ya da küçük düşürmeye işaret eder. İsim (lakap) takmayı, küçümsemeyi, ırkçı yorumlar yapmayı ve ısrarla sataşmayı içerir ve fiziksel zorbalığa oranla daha olumsuz sonuçlara yol açabilir. İlişkisel zorbalık, belirli bir kişiyi dışlama konusunda akranları ikna etme çabalarına ve kurbanların sosyal ilişkilerini sona erdirmeye, onları yalnızlaştırmaya işaret eder. Bu tür zorbalık sözel zorbalık davranışıyla ilişkilidir ve genellikle çocuklar, (çoğunlukla kızlar arasında gözlenir) diğerleri hakkında çirkin dedikodular yaydıkları zaman meydana gelir. Bu tür zorbalığın en olumsuz sonucu, kişinin sosyal ilişkilere ihtiyaç hissettiği zaman akranları tarafından reddedilmesidir. Tepkisel zorbalığı tespit etmek genellikle zordur. Çünkü, tepkisel kurbanlar hem kurban hem de zorba olabilirler. İlk bakışta bu kişiler zorbalığa uğrayan kurbanlar olarak görünürler. Bununla birlikte tepkisel kurbanlar genellikle zorbaları kışkırtırlar ve kendileri diğer insanlara zorbalık ederler. Çoğunlukla fiziksel zorbalık şeklinde meydana gelir. Bu gibi kurbanlar tepkiseldirler ve kasıtlı ya da kasıtsız fiziksel çatışma durumlarına çabucak tepki verirler. Bazı durumlarda tepkisel kurbanlar kurban olarak başlarlar ve zamanla zorbalığa zorbalıkla karşılık vermeye çalışırlar.

Olweus'un (1993; 1996) sınıflamasıyla karşılaştırıldığında, Argenbright ve Edgell'in sınıflamasında fiziksel zorbalığın, doğrudan zorbalık/kurban olmaya, sözel zorbalık ile ilişkisel zorbalığın ise dolaylı zorbalık/kurban olma durumuna karşılık geldiği söylenebilir.

Argenbright ve Edgell ek olarak tepkisel zorbalık türünden bahsetmişlerdir. Hawker ve Boulton (2000), yaptıkları bir meta analiz çalışmasında akran zorbalığına maruz kalma ve psikolojik uyumsuzluk konusunda son 20 yılda yapılan çalışmalarını incelemişler ve yapılan araştırmalarda ele alınan zorbalık türlerini; fiziksel (örneğin, vurmak, itmek, tekmelemek, saçını çekme, vb.), sözel (örneğin, kızdırmak, alay etmek, lakap takmak veya tehdit etmek vb.), ilişkisel (örneğin, karşıdaki kişinin gruba üye olmasına izin vermemek, onu dışlamak, onunla konuşmamak veya onu reddetmek vb), dolaylı (örneğin, karşıdaki kişiye çirkin notlar göndermek, onun hakkında yalan söylemek, diğerlerine hedef kişi hakkında ahlaksız şeyler söylemek, arkasından konuşmak, onun hakkında dedikodu yapmak, vb) ve genel (örneğin, hedef kişiyle

uğraşmak, ona zorbaca davranmak, diğerlerinin hedef kişinin duygularını incitmeye çalışması, hedef kişiye çirkin/hoş olmayan şeyler yapmak, hedef kişinin saldırganlığa maruz kalması, hedef kişinin komik duruma düşürülmesi vb. gibi belirli bir sınıflamaya dahil edilemeyecek yaşantılar) olmak üzere beş kategoriye ayırmışlardır.

Mynard ve Joseph (2000) ise “Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği” geliştirmek amacıyla, İngiltere’de orta öğretime devam eden ve yaşları 11-16 arasında değişen 812 katılımcıyla yaptıkları çalışmada, akran zorbalığa maruz kalmanın, fiziksel (itme, vurma, tekmeleme vb.), sözel (tehdit etme, alay etme, hakaret etme, lakap takma vb.), sosyal manipülasyon (arkadaş grubundan dışlama, yalnız bırakma, ilişkileri bozma vb. yollarla karşıdaki kişiye zarar vermek ya da incitmek amacıyla onun sosyal ilişkilerini manipüle etmek amaçlanır) ve kişisel eşyalara zarar verme (bilinçli olarak kişisel eşyalara zarar verme, çalma vb.) olmak üzere dört temel çeşidi olduğunu ifade etmişlerdir. Söz konusu ölçeğe ilişkin olarak Gültekin ve Sayıl (2005) tarafından yapılan Türkçe’ye uyarlama çalışmasında ise orijinal ölçekten farklı olarak korkutma sindirme, alay, açık saldırı, ilişkisel saldırı ve kişisel eşyalara saldırı olmak üzere beş farklı türde akran zorbalığı kurbanları olduğu ifade edilmiştir. Bu çalışmada da kullanılan bu sınıflamaya göre; korkutma sindirme, şiddetin doğrudan açık ve fiziksel yoldan kasıtlı bir şekilde ve genellikle grup halinde korkutma/sindirme amacıyla uygulandığı durumları; alay, çocuğun fiziksel, kültürel ve psikolojik özelliklerinin küçümsenmesi ve aşağılanmasına ilişkin davranışları; açık saldırı, korkutma/sindirme alt boyutunda yer alan davranışlardaki fiziksel şiddet ögesinin açık saldırıda daha hafifletilmiş haliyle bulunduğu davranışları; ilişkisel saldırı, çocuğun sosyal ilişkilerinin saldırgan tarafından kasıtlı olarak bozulduğu ve çocuğun zor durumda bırakıldığı davranışları; kişisel eşyalara saldırı ise çocuğa ait eşyalara bilerek ve isteyerek zarar verildiği, bu eşyaların çalındığı ya da el konularak sahiplenildiği durumları içermektedir.

Smith ve Ananiadou’ya (2003) göre, yapılan sınıflamalarda genel olarak zorbalığın fiziksel, sözel, sosyal dışlama ve dolaylı zorbalık türleri üzerinde durulmaktadır. Buna göre, fiziksel zorbalık vurma, tekmeleme, başkasına ait eşyaları alma gibi davranışlara; sözel zorbalık sataşma, alay etme gibi davranışlara; sosyal dışlama birini maksatlı bir şekilde gruptan dışlama davranışına ve dolaylı zarar verme ise dedikodu yayma, kasıtlı olarak dışlama gibi davranışlara işaret etmektedir. Akran zorbalığının ortaya çıkış

şekilleri çeşitlilik gösterebilmektedir. Aynı şekilde, akran zorbalığının türlerinin şekillenmesinde zorbalık davranışını ortaya çıkaran nedenlerin de etkisi olabilmektedir. Öncelikle, akran zorbalığının ortaya çıkmasında etkili olan unsurlardan bahsetmek gerekir. Akran zorbalığını ortaya çıkaran unsurlarla beraber çeşitli zorbalık türleri şekillenmektedir. Pişkin ve Ayaş (2011)'e göre üç farklı türde akran zorbalığı bulunmaktadır. Bunlar sosyal dışlama, fiziksel zorbalık ve sözel zorbalıktır. Yazarlara göre bu zorbalık çeşitlerinden fiziksel ve sözel zorbalık gözlenebilir olduğundan dolayı doğrudan zorbalık içinde yer alırken, sosyal dışlama dolaylı zorbalık olarak tanımlanmaktadır. Doğrudan uygulanan akran zorbalığı, kurbanı yönelik yapılan açık saldırıyı içermektedir. Dolaylı zorbalık ise, kurbanı sosyal olarak yalnız bırakma, gruptan dışlama, dedikodu yayma, gibi davranışları içerir. Doğrudan gözlenemeyen davranışları içeren dolaylı zorbalık, ilişkisel saldırganlık terimiyle de ifade edilmektedir (Piskin ve Ayaş, 2011, syf. 3).

Burnukara ve Uçanok (2012)'ye göre fiziksel zorbalık, vurma, itme gibi kişiye fiziksel temas yoluyla zarar veren, canını yakan davranışları, sözel saldırganlık kişinin diğerlerine sözel olarak sataştığı, hakaret ettiği, isimler taktığı veya alay ettiği durumları kapsamaktadır. İlişkisel akran zorbalığı kurban hakkında dedikodu çıkarılması ve dışlanması gibi kişinin sosyal konumuna, ilişkilerine ve ait olma duygusuna zarar verme amacıyla gerçekleştirilen davranışları içermektedir. Kişisel eşyalara saldırı, kurban seçilen kişinin özel eşyalarına zarar vermeyi, sosyal dışlama ise kişiyi kasıtlı olarak gruptan dışlama veya görmezden gelme gibi davranışları içermektedir (Burnukara ve Uçanok, 2012, syf. 69).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere akran zorbalığının türleri hakkında farklı yazarlar farklı gruplamalar ve özellikler geliştirmişlerdir. İlgili kaynaklar incelendiğinde araştırmacıların genellikle dört zorbalık türünden bahsettikleri görülmektedir. Bunlar fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, toplumsal dışlama/kötüleme ve kişisel eşyalara saldırı şeklindedir. Bunlara ek olarak, son dönemlerde internetin yaygınlaşmasıyla beraber sanal dünyada gerçekleştirilen ve zorbalığın özelliklerine sahip olan davranışları içeren zorbalıkların da sanal zorbalık ismi ile yeni bir zorbalık türü olarak nitelendirildiği görülmektedir.

2.1.1.6.1. Fiziksel zorbalık. Fiziksel zorbalık akran zorbalığı türleri arasında en sık görülenidir. Okullarda ilk göze çarpan zorbalık türüdür. Fiziksel zorbalanın gerçekleştirdikleri hareketler eylem temelli hareketlerdir. Tekme atmak ve vurmak gibi fiziksel temaslarda bulunurlar. Fiziksel zorbalık diğer zorbalık türleri ile kıyaslandığında en kolay fark edilen zorbalık türüdür. Fiziksel zorbalık özellikle erkekler arasında yoğun bir biçimde görülür (Gökler, 2007, syf. 44).

İlgili kaynaklar incelendiğinde fiziksel zorbalığın çok çeşitli yollarla gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Güven (2015)'e göre fiziksel zorbalık davranışları arasında kulak çekme, saç çekme, itme, yumruk atma, bıçak ya da silah türü bir alet ile saldırma, tekme atma, tokat atma ve bedensel kötü şakalar fiziksel zorbalığa örnek olarak gösterilebilir (Güven, 2015, syf. 17).

Pişkin ve Ayaş (2011)'e göre fiziksel zorbalığın örnekleri şu şekilde listelenebilir:

- Muşta, bıçak, silah ve tornavida gibi kesici aletlerle saldırma ya da korkutma,
- Tokat ve yumruk atma,
- Omuz atma,
- Tekme atma,
- Sopa ile dövme,
- Kolunu ve bacağına bükme,
- Dirsek vurma,
- Saç ve kulak çekme,
- Kasıtlı olarak çarpma,
- Çimdik atma,
- Çelme takma,
- Düşürme,
- Üzerine bir şeyler atma,
- Isırma,
- Rahatsız etme amacıyla gıdıklama,

- El-kol şakası yapma,
- Oturmak üzereyken altına rahatsız edici bir şeyler koyma (Pişkin ve Ayaş, 2011, syf. 13-14).

Fiziksel zorbalık sadece fiziksel olarak zarar verme şeklinde görülmez. Bunun yanında, fiziksel olarak kontrol altında tutmak bir fiziksel zorbalık türüdür. Diğer bir ifadeyle doğrudan temas olmaksızın fiziksel bir tehlike unsuru olarak bulunmak fiziksel zorbalık olarak tanımlanır (Sinclair ve diğ., 2012).

Fiziksel zorbalık kapsamında bulunan bir diğer zorbalık türü cinsel zorbalıktır. Cinsel zorbalığın bazı türleri sözel bir biçimde gerçekleşebilmektedir. Fakat büyük bir çoğunluğu fiziksel bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Cinsel zorbalık kapsamına giren davranışlar şu şekilde listelenebilir:

- Cinselliği çağrıştıran beden ve yüz ifadelerini kullanarak mağduru rahatsız etme,
- Göz süzme,
- Cinsel içerikli isim takma (gay, lezbiyen, sapık vb.),
- Dudağını yalama,
- El-kol hareketleri yapma,
- Cinsel içerikli söylentiler çıkarma ve yayma,
- Mağduru isteği dışında cinsel amaçla öpme, dokunma ya da bunları yapmaya çalışma,
- Yavru, fıstık, yakışıklı diye laf atarak rahatsız etme,
- Rahatsız edici cinsel içerikli fiziksel şakalar yapma,
- Mağdurun giysilerini (etek, eşofman vb.) isteği dışında açarak rahatsızlık verme,
- İstemediği halde cinsel konuları konuşmaya zorlama,
- Rahatsız edici cinsel içerikli sözel şakalar yapma,
- Tuvaletin duvar ya da kapısına, mağdurun adını kullanarak cinsel içerikli sözler yazma ya da resim yapma (Pişkin ve Ayaş, 2011, syf. 15).

Bu aşamada görülen asıl tehlikelerden biri de fiziksel zorbalıkta bulunan ergenlerin ilerleyen yaşlarda da aynı tepkiyi gösterebildikleridir. Diğer bir ifadeyle fiziksel zorbalık zorbalık davranışını alışkanlık haline getirebilmektedirler (Gökler, 2007, syf. 44).

Dinner (2017) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada yaşları 6 ile 17 arasında değişen katılımcıların %22`lik bir kısmının fiziksel şiddete maruz kaldıkları görülmüştür. Yaşları 7 ile 10 arasında değişen 458 katılımcının yer aldığı bir başka çalışmada katılımcıların en çok fiziksel şiddete maruz kaldıkları anlaşılmıştır. Diğer tarafta, aynı çalışmada akran zorbalığının farklı türleri tanıtıldıktan sonra çalışmaya katılanların uğradıkları akran zorbalık türlerini tanımlarken fiziksel zorbalığı en az maruz kalınan zorbalık türü olarak belirttikleri anlaşılmıştır (Dinner, 2017, syf. 16-17).

Bu durum zorbalığın türleri hakkında öğrencilerde bir bilgi eksikliğinin bulunduğu şeklinde yorumlanabilir. Zira akran zorbalığı dendiğinde bunun sadece fiziksel zorbalık olarak görüldüğü düşünülebilir. Diğer tarafta, akran zorbalığının diğer türleri de incelenmelidir.

2.1.1.6.2. Sözel zorbalık. Sözel zorbalıklar daha çok konuşarak gerçekleştirilen zorbalık türleridir. Fiziksel zorbalıktan farklı bir biçimde doğrudan fiziksel bir temas bulunmamaktadır. Fakat özellikle duygusal açıdan kurban üzerine önemli sorunların oluştuğu bir gerçektir. Sözel zorbalıkta zorbaca davranış sergileyen birey onurunu zedelemek, alay etmek, isim takmak, dedikodu çıkarmak, küçük düşürmek, küfür etmek, hakaret etmek ve tehdit etmek gibi davranışlar ortaya koyabilmektedir (Çankaya, 2011, syf. 83).

Sözel zorbalığın görülme biçimleri şu şekilde listelenebilir:

- Küfür etme,
- Hakaret etme,
- İncitme,
- Kaba ve çirkin sözler söyleme,
- Utandırma,

- Küçük düşürme,
- Alay etme,
- Aksanı ya da konuşma tarzıyla alay etme,
- Dalga geçme,
- Kızdırma,
- Rengi, saçı, görünüşü, giysileri, beden ölçüsü ya da bedensel özrüyle alay etme,
- Ağlatma,
- Anne, baba ya da ailesinin özelliklerini alay konusu yapma,
- Hoşa gitmeyen, küçük düşürücü isimler (lakap) takma,
- Zekâ ve öğrenme düzeyiyle alay etme,
- Aşağılayıcı bir biçimde gülme (Pişkin ve Ayaş, 2011, syf. 14).

Güven (2015) ise sözel zorbalığın ortaya çıkma biçimlerini şu şekilde listelemektedir:

- Hakkında kötü sözler söyleme,
- Hakkında kötü şeyler yazma,
- Sözlü bir biçimde kaba şakalar yapma,
- Çirkin ve sürekli takılmalar,
- Küfürlü konuşma,
- Hakaret etme,
- Dedikodu çıkarma,
- Söylenti çıkarma,
- Alay,
- Ad takma ve
- Tehdit (Güven, 2015, syf. 17).

Sözel zorbalık kimi çalışmalarda duygusal zorba davranışlar başlığı altında incelenmektedir. Fiziksel zorba davranışlarda doğrudan bir temas bulunmaktadır ve

fiziksel teması etkisi hemen görülebilmektedir. Diğer tarafta duygusal zorba davranışların da önemli etkilerinin bulunduğu unutulmamalıdır.

Çankaya (2011)'e göre zorba davranışların hem davranışı yapan hem de kurban üzerinde olumsuz etkileri olmaktadır. Örneğin; zorba davranışlara maruz kalan birçok öğrenci için bu durum bir stres nedenidir, öğrencilerin okul başarılarında sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu tür öğrencilerin diğer öğrencilerle karşılaştırıldıklarında daha fazla rahatsızlık belirtileri gösterdikleri, kendilerine olan güvenlerinin düşük olduğu, sosyal ilişkilerinin bozulduğu, okul başarılarının düşük olduğu görülmektedir (Çankaya, 2011, syf. 83).

Sözel zorbalık türleri arasında en çok görülenlerden birisi ad takma davranışıdır. İngiltere'de gerçekleştirilen ve 11 ile 16 yaşları arasında 6,758 öğrencinin katıldığı bir araştırmada ad takmanın en sık görülen sözel zorbalık türü olduğu anlaşılmıştır. Aynı çalışmada söz konusu sonuçların farklı dönemlerde farklı sıklıklarda görüldüğü de ortaya çıkmıştır. Ad takma davranışı ilkokulda öğrencilerin %50'lik bir kısmı tarafından yaşanmış olmasına rağmen bu zorbalık türü ortaokul döneminde katılımcıların %62 tarafından yaşanmıştır (Dinner, 2017, syf. 17).

Yaşları 7 ile 10 arasında değişen 458 öğrencinin katıldığı bir başka çalışmada ise katılımcıların %30'luk bir ekimin kötü sözlere maruz kaldığı görülmüştür. Aynı zamanda, %18'lik bir kesim hem kötü sözlere maruz kalmış hem de fiziksel olarak zarar görmüştür (Dinner, 2017, syf. 17).

Veiskarami ve diğ. (2015)'in aktardığına göre gerçekleştirilen birçok çalışmada sözel zorbalığın çok sık görülen zorbalık türleri arasında olduğu ortaya çıkmıştır. Yazarın aktardığına göre Atick (2006) en sık görülen zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu sonucuna ulaşmıştır. Seals ve Young (2003)'de benzer şekilde sözel zorbalığın en sık görülen zorbalık türü olduğunu belirtmişlerdir. Bolandhematan (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise yine sözel zorbalık en sık görülen zorba davranışı olarak görülmüştür. Bu çalışmada sözel zorbalık kapsamında bulunan küfür etme %75,3'lük bir yoğunluğa sahipken ad takma %59 ve kurbanın kişiliğini aşağılayan sözler söyleme %70,2'lik bir yoğunluğa sahip olmuştur (Veiskarami ve diğ., 2015, syf. 14).

Sözel zorbalığın kurban üzerinde ciddi sorunları ortaya çıkardığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Sözel zorbalıkta zorba için bu davranışları sergilemek daha kolay

olmaktadır. Zira fiziksel zorbalık öğretmenler ya da okul idaresi tarafından daha kolay fark edilebilmektedir. Diğer tarafta, sözel zorbalık fark edilmesi daha zor olan bir zorbalık türüdür. Bu durum sözel zorbalık yapan öğrencinin daha rahat hareket etmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu durum neticesinde ortaya zorbalık eyleminin daha yoğun bir biçimde yaşanması durumu çıkmaktadır. Zorba davranışın sıklıkla yaşanması kurban üzerinde ciddi sıkıntıların yaşanmasının da önünü açmaktadır. Sonuçta sözel zorbalığa maruz kalan öğrencilerde depresyon ve benzeri olumsuz sonuçlar görülmektedir (Hanley ve Gibb, 2011, syf. 773). Söz konusu olumsuz sonuçlar ilerleyen sayfalarda daha detaylı bir biçimde incelenmektedir.

Hanley ve Gibb (2011), e göre sözel zorbalığın ortaya çıkardığı önemli sorunlardan biri de “umutsuzluk” duygusudur. Fiziksel zorbalıkta öğretmenler ya da okul idaresi tarafından önlem alınması ve fark edilmesi daha kolaydır. Sözel zorbalıkta ise kurbanın şikayet etmesine rağmen bu durumu kanıtlamak ve önlem almak daha da zor olmaktadır. Sözel zorbalığın sıklıkla görülmesi, önlem alınmasının zor olması ve öğrenci şikâyetinden sonra öğretmenlerin ve okul idaresinin yaptırım uygulamada zorluk çekmesi ilerleyen süreçlerde zorbanın şikâyeti nedeniyle kurbandan intikam almayı istemesi ile sonuçlanabilir. Söz konusu umutsuzluk ilerleyen dönemlerde intihar gibi çok daha kötü sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Hanley ve Gibb (2011) tarafından gerçekleştirilen ve 448 öğrencinin katıldığı çalışmanın sonuçlarına göre sözel zorbalık ile umutsuzluk arasında bir ilişki bulunmaktadır (Hanley ve Gibb, 2011, syf. 772).

2.1.1.6.3. Toplumsal dışlama. İnsan doğasının bir gereği olarak birey diğer insanlarla iletişime geçme isteği duyar. Bu durum neticesinde toplumlar oluşmuştur. Aslında bir bireyin diğer bireylerle iletişime geçmeyi istemesi temel bir gereksinim olarak düşünülebilir. Bu durum okul ortamında da geçerlidir. Öğrenciler hem öğretmenler ile hem de diğer öğrenciler ile iletişime geçmeyi ve beraber vakit geçirmeyi istemektedirler. Dahası toplum içerisinde diğer insanlarla etkileşim içerisinde olmak bir zorunluluktur. Fakat bu iletişim süreci her zaman sorunsuz olmamaktadır. Özellikle de mevcut durumda toplumsal ilişkilerde istediğini elde

edemeyen bireyler söz konusu isteklerini ve beklentilerini şiddete başvurarak elde etmeyi isteyebilmektedirler (Öztürk ve diğerleri 2014, syf. 43).

Toplumsal dışlama toplumsal manipülasyon ismi ile de tanımlanmaktadır. Toplumsal dışlama bireye zarar vermek ya da bireyi incitmek amacıyla toplumsal ilişkilerini etkileme anlamına gelmektedir. Bu zorbalık türünde zorba davranışı sergileyen birey kurbanın toplumsal statüsünü olumsuz yönde etkilemeye çalışmaktadır (Ergül, 2009, syf. 7).

Toplumsal dışlama bir dolaylı zorbalık türü olarak görülebilir. Kurban sosyal olarak yalnızlaştırılır. Bu durum kurbanı manevi olarak zayıflatmaktadır. Toplumsal dışlamanın bir sonucu olarak toplum ile kurban arasındaki bağ zayıflayabilmektedir. Toplumsal dışlama gruptan çıkarma, söylenti çıkarma ve sessizleştirme gibi yollarla gerçekleştirilebilir (Güven, 2015, syf. 17).

Toplumsal dışlamanın diğer zorbalık türleri ile ortak bazı yönleri bulunmaktadır. Öncelikle, fiziksel zorbalık en çok dikkat çeken zorbalık türüyken (Sinclair, 2012), fiziksel zorbalık hem kurbanın hem de zorbanın toplumdan dışlanması ile sonuçlanabilmektedir. Sözel zorbalıkta ise birey hakkında konuşulması ya ad bireyin aşağılanması, bunu gören diğer öğrenciler üzerinde de etkili olabilmektedir. Sürekli olarak küçük düşürülen bir bireyin hem arkadaşlık kurmada hem de diğer öğrenciler tarafından kabul edilme konularında zorluklar yaşayabileceği ileri sürülebilir. Zira sözel zorbalık aynı zamanda toplumsal statüyü olumsuz yönde etkilemektedir (Dempsey ve diğ., 2009, syf. 962).

Toplumsal dışlamanın daha çok kızlar arasında yoğun bir biçimde görüldüğü düşünülmektedir. Kızlar arasında ortaya çıkan bu zorbalık türü ile beraber sosyal ilişkilerde “reddetme” durumu ortaya çıkar (Gökler, 2007, syf. 44).

Toplumsal dışlamanın ortaya çıkış şekilleri şu şekilde listelenebilir:

- Görmezlikten gelme,
- Sırtını dönme,
- Yok sayma,
- Oyun ya da diğer etkinliklere almama,
- Grubu mağdurun giremeyeceği şekilde biçimlendirme,
- Gruba almayarak yalnızlığa terk etme,

- Gruptan atarak cezalandırma,
- Mağdurun diğer öğrencilerle konuşmasını ve arkadaşlık kurmasını engelleme,
- Arkadaşlarını mağdura karşı kışkırtarak aralarının bozulmasına çalışma,
- Mağdurun arkadaşları tarafından sevilmemesi için çaba gösterme,
- Mağdurla ilişki kuranları cezalandırma,
- İftira atma,
- İftira, dedikodu ve asılsız söylentiler ile mağduru zor duruma düşürme,
- Haksız söylentiler yayma,
- Söylenti çıkarıp yayma,
- Yapmadığı şeylerle ilgili öğretmene şikâyet etme,
- Mağduru yapmadığı bir şeyle suçlama,
- Mağdurun sırlarını başkalarına anlatılarak zor duruma düşürme (Pişkin, ve Ayaş, 2011, syf. 14-15).

Bu listeden de anlaşılacağı üzere toplumsal dışlamanın çok farklı ortaya çıkış şekilleri bulunmaktadır. Her en kadar fiziksel zorbalık ve sözel zorbalık ön planda görülse de aslında toplumsal dışlamanın da yoğun bir biçimde görüldüğü sonucuna ulaşılabılır.

Bir başka kişiyle dalga geçme, uygunsuz haberler yayma, yok sayma, kavga ortamı oluşturma ya da yukarıda da listelenen çeşitli şekillerde sosyal dışlama eylemi gerçekleştirme artık araştırmacılar tarafından özellikle incelenmektedir. Gerçekleştirilen bir çalışmada 7 ile 13 yaşları arasındaki öğrencilerin %46'lık bir kısmının bir şekilde sosyal dışlamaya maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Aynı çalışmada elde edilen sonuçlara göre katılımcı öğrencilerin %4'lük bir kısmının toplumdan tamamen dışlandığı görülmektedir (Dinner, 2007, syf. 17-18).

Sosyal dışlamanın kurbanlar üzerinde duygusal sorunları ortaya çıkardığı bilinmektedir. Özellikle de yalnızlık duygusu sosyal dışlama sonucunda kurbanda ortaya çıkan en önemli etkilerden biridir. Depresyon durumu söz konusu olduğunda sosyal dışlamanın fiziksel zorbalıktan çok daha etkili olduğu iddia edilebilir (Sinclair, 2012).

2.1.1.6.4. Kişisel eşyalara saldırı. Çalışmanın bu aşamasına kadar incelenen kaynaklardan da anlaşılacağı üzere zorbalık dendiğinde akla fiziksel, sözel ya da

duygusal olarak doğrudan müdahalelerden bahsedildiği görülmektedir. Diğer tarafta, okullarda mağdurun doğrudan kendisine olmasa da sahip olduğu eşyalara da zarar verilebildiği görülmektedir (Dracic, 2009, syf. 216).

Kişisel eşyalara saldırı söz konusu olduğunda kasıtlı bir zarar verme durumu söz konusudur. Bu zorbalık türünde hedef öğrencinin sahip olduğu kişisel eşyaların bilinçli bir şekilde çalınması, izinsiz olarak alınması ya da bir şekilde zarar verilmesidir (Ergül, 2009, syf. 7).

Kişisel eşyalara saldırı kapsamında görülebilen davranışlar şu şekilde listelenmektedir:

- Eşyalarına zarar verme,
- Mağdurun parasını alma,
- Mağdura ait kalem, kitap, defter vb. eşyalarını yırtma, kırma, zarar verme,
- Parasını çalma,
- Kişisel eşyalarına zarar verme,
- Tehdit ederek mallarına sahip olma,
- Eşyalarını çalma,
- Eşyalarını zorla alma,
- Defterine kötü şeyler yazma, karalama,
- Elbiselerini yırtma, yırtmaya çalışma, kirletme vb.,
- Parasını ya da okul harçlığını zorla elinden alma,
- Kantinden zorla bir şeyler ısmarlatma,
- Yiyeceklerini zorla elinden alma (Pişkin ve Ayaş, 2011, syf. 15).

Kişisel eşyalara saldırı konusunda gerçekleştirilen çalışmalarda dikkati çeken bir ayrıntı bulunmaktadır. Bu ayrıntı kızlar ile erkekler arasında kişisel eşyalara saldırı konusunda farklılıkların bulunduğudır. Erkekler daha çok fiziksel zorbalık gösterirken ya da fiziksel zorbalığa maruz kalırken kızlar daha çok toplumsal dışlama ve kişisel eşyalara saldırı noktasında öne çıkmaktadırlar (Rosen, ve diğ., 2012).

Olubunmi (2015) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmanın sonuçlarına göre de erkekler daha çok fiziksel zorbalığa maruz kalırken kızlar daha çok sözel zorbalık, toplumsal dışlama ve kişisel eşyalara saldırı zorbalıklarına maruz kalmaktadırlar. Benzer şekilde, erkekler daha çok fiziksel zorbalık kapsamına giren eylemleri gerçekleştirirken kızlar daha çok sözel zorbalık, toplumsal dışlama ya da kişisel eşyalara saldırı kapsamına giren zorbalık türlerini gerçekleştirmektedirler (Olubunmi, 2015, syf. 192).

Bu durum Türkiye`de gerçekleştirilmiş bazı çalışmalar için de geçerlidir. Güven (2015)`e göre erkeklerin korkutma-sindirme ve açık saldırı alt boyutlarında, kızlarınsa kişisel eşyalara saldırı alt boyutunda zorbalığa maruz kaldıklarını, zorbalık davranışlarını ise erkeklerin kızlara oranla daha fazla yaptıklarını tespit edilmektedir (Güven, 2015, syf. 44).

2.1.1.6.5. Sanal zorbalık. Günümüzde internet hayatın her alanında ve anında kullanılabilir. İnternetin yaygınlaşması ve vazgeçilmez bir unsur haline gelmesinin temel nedeni internetin sunduğu kolaylıklardır. Bu kolaylıklar sosyal hayatta, iş hayatında, eğitimde, haberleşmede ve benzeri birçok alanda görülmektedir. Diğer tarafta, internetin günlük hayat üzerinde bazı olumsuz etkilerinin de bulunduğu bir gerçektir.

İnternetin günlük hayatta görülen söz konusu olumsuz etkilerinden biri de sanal zorbalıktır. Özellikle son dönemlerde internetin yaygınlaşması ile beraber sanal zorbalık bir zorbalık türü olarak kabul edilmeye başlamıştır. Karataş (2011)`e göre siber zorbalık (cyber bullying) ya da sanal zorbalık; bilgi ve iletişim teknolojisi araçları özellikle cep telefonu ve internet yoluyla zorbalık yapılmasıdır. Siber zorbalık, “diğer kişilere zarar vermek amacıyla, bir birey ya da grup tarafından, elektronik posta, cep telefonu, çağrı cihazı, kısa mesaj servisi ve web siteleri gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını içeren; kasten, tekrarlayıcı bir şekilde ve düşmanca davranışları destekleyen davranışlar” şeklinde tanımlanmaktadır. Siber zorbalığın diğer zorbalık türleri gibi çocuklara zarar verdiği belirtilmektedir. Siber zorbalık çocuklar arasında, yetişkinler arasında ve aynı zamanda farklı yaş grupları arasında ve oldukça yaygın olarak görülebilmektedir (Karataş, 2011, syf. 20). Öncelikle belirtmek

gerekiyor ki sanal zorbalığın bir zorbalık türü olarak kabul edilmesi mantıklı bir durumdur. Diğer tarafta sanal zorbalığı diğer zorbalık türlerinden ayıran bazı belirgin özellikleri bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse, diğer zorbalık türlerinde zorba davranışı sergileyen birey bellidir. Sanal zorbalıkta ise zorba davranışı sergileyen bireyin kimliği belli değildir. Dahası, diğer zorbalık türlerinde kurbanın kim olduğu açık bir biçimde belli iken sanal zorbalık türünde kurbanın açık kimliği de belli olmayabilmektedir. Altıncı ve sekizinci sınıf öğrencilerinden oluşan 3,767 ortaokul öğrencisinin katıldığı bir çalışmada elde edilen sonuçlara göre katılımcılardan sanal zorbalığa maruz kaldığını belirtenlerin %48`lik bir kısmı kendilerine kimin zorbalık yaptığını bilmediklerini belirtmiştir. Ayrıca sanal zorbalığın yaygın olarak görülmesinin bir diğer sebebi, zorbalığı yapan kişinin kendisini gizleyebildiği için ceza görmekten korkmamasıdır (Dinner, 2017, syf. 17). Sanal zorbalık gerçekleştirilirken daha çok telefonlar ve kişisel bilgisayarlar kullanılmaktadır. Dempsey ve diğ. (2009) sanal zorbalığın beş farklı türde gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir.

2.1.1.6.5.1. *Taciz*. Kötüleyici ya da tehdit edici mesajların gönderilmesi, metin mesajları ile kurbanın rahatsız edilmesi, rahatsız etme durumunun açık bir biçimde yapılması.

2.1.1.6.5.2. *Kötüleme*. Utandırıcı resimlerin gönderilmesi, kötü esprilerin yapılması, bir internet sitesinde kurban hakkında olumsuz saldırıların gerçekleştirilmesi.

2.1.1.6.5.3. *Kişilik yükleme*. Kurbanın sosyal konumuna zarar verecek davranışların gerçekleştirilmesi. Bu sanal zorbalık türünde kurbanın telefonundan ya da iletişim adreslerinden üçüncü taraflara uygunsuz iletilerin gönderilmesi de söz konusu olabilmektedir.

2.1.1.6.5.4. *Kandırma / hilecilik.* İletinin alınması durumunda kurbanın zarar göreceği kişilere kurban hakkındaki bilgilerin gönderilmesidir. Gönderilen bilgiler kişisel, hassas ve gizli bilgilerdir. Bu bilgiler kurbanın öğrenmesini istemediği kişilere gönderilir ve kurban zarar görür.

2.1.1.6.5.5. *Dışlama.* Kurbanın internette bazı yerlere ulaşımının engellenmesi. Örneğin kurbanın bir oyuna, sohbet odasına ya da bir sosyal ağ grubuna girmesinin engellenmesi dışlama kapsamında değerlendirilebilir.

İnternet üzerinde gerçekleştirilen rahatsız edici davranışların çoğunluğu sanal zorbalık kapsamında düşünülebilir. Sanal zorbalıkta; zorba kurbanı elektronik posta, mesaj, sosyal paylaşım siteleri ya da cep telefonu yoluyla tehdit edici, korkutucu, taciz eden mesajlar yollama, bilerek virüs gönderme, alay etme, izni olmaksızın resmini elektronik ortamda yayınlama türünde davranışlar sergilemektedir (Karataş, 2011, syf. 20).

Sanal zorbalık kurbanı çok çeşitli açılardan zarar verebilmektedir. Örnek vermek gerekirse, sanal zorbalık sebebiyle birey sanal ortamda sorunlar yaşayabildiği gibi gerçek hayatta da bazı zorluklar yaşayabilmektedir. Kurbanın bilgisayarından ya da telefonundan gerçekleştirilen paylaşımlar kurbanın okulda ya da arkadaş çevresinde sorunlar yaşamasına ve suçlu duruma düşmesine neden olmaktadır. Dahası sanal zorbalık kurbanın çevresine de zarar verebilmektedir. Kurbanın sahip olduğu sosyal ağ hesabı üzerinde gerçekleştirilen bazı yanıltıcı faaliyetler etkileşimde olduğu kişileri olumsuz etkileyebilir. Benzer bir biçimde mail kutusu gibi özel bir hesabına erişim sonucunda gönderilen mailler kurbanın ve iş çevresinin yanlış çalışma davranışları sergilemeleri ile neticelenebilir. Bir diğer önemli sorun da ailenin çocukları internet ortamında yeterince kontrol etmemesidir. Ebeveyn kontrolü gibi konularda yeterli bilgisi olmayan ailelerin çocukları internet ortamında birçok olumsuz durum ile karşı karşıya gelebilmektedirler (Dempsey ve diğ., 2009, syf. 963).

2.2. İlgili Araştırmalar

Forbes, Adams-Curtis, Pakalka ve White (2006), yaptıkları çalışmada düzenli olarak spor yapanların spor aktivitelerine katılmayanlara göre daha az zorbalık davranışları gösterdiğini bildirmişlerdir. Asma, Gürsel ve Çamlı (2019). 300 ortaokul öğrencisi üzerinde yapmış oldukları araştırmaya göre Spora katılımın öğrencilerin zorbalık eğilimlerini düşürdüğü görüşünü destekler niteliktedir. Düzenli olarak spor yapmayan akranlarına göre zorbalık davranışları eğiliminin düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Tonts'un (2005) yapmış olduğu çalışmada yine benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Öz, Kırmınoğlu, Temiz (2019) 102 ilköğretim öğrencisi üzerinde yapmış oldukları çalışmada spor yapma durumlarına göre zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla başa çıkma tarzlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Zorbalık durumlarından olumsuz yansıtma alt boyutu spor yapan ve sedanter kız öğrenciler bakımından karşılaştırıldığında, aralarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Yine bu çalışmada araştırmada elde edilen bulgulara göre erkek katılımcıların spor yapma durumlarına göre zorbalık eğilimlerinin karşılaştırılmasında, olumsuz yansıtma, duygusal paylaşım eksikliği, haklı görme, gücü kullanma, rahatsız olmama, bakımından sporcu ve sedanter erkek öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Buna karşın, zorbalık eğilimleri başkalarını üzme alt boyutu sporcu ve sedanter erkek öğrenciler bakımından karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Aksoy, Kara, Yılmaz, Çoknaz ve Aksoy'un yaptıkları çalışmaya göre ortaokul öğrencilerinin akran zorbalığı sergileme ve akran zorbalığına maruz kalma düzeyleri cinsiyet, okul dışında lisanslı spor yapma, anne ve baba eğitim düzeyi açısından farklılaşmakta; erkek öğrenciler, lisanslı spor yapan öğrenciler, ebeveyn eğitim seviyesi düşük öğrenciler daha fazla zorbalık davranışı sergilemekte; yine erkek öğrenciler ve ebeveyn eğitim seviyesi düşük öğrencilerin yanı sıra lisanslı spor yapmayan öğrenciler daha fazla zorba davranışa maruz kalmaktadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli (Deseni)

Spora katılımın ve seçili değişkenlerin akran zorbalığı üzerine etkisinin araştırılmasını amaçlayan bu çalışmada genel tarama modellerinden anket yöntemi kullanılmıştır.

3.2. Araştırmacının Rolü ve Özellikleri

Araştırmacı çalışmanın planlanmasında, ölçeme araçlarının belirlenmesinde, formlarının hazırlanmasında, çalışma verilerin toplanmasında, verilerin bilgisayar ortamına aktarılmasında, istatistiksel değerlendirmenin yapılmasında, yorumlanmasında ve çalışmanın yazımı aşamalarında aktif rol oynamıştır.

3.3. Çalışma Grubu (Evren-Örneklem)

Araştırma evrenini Ankara ilinde liselerde öğrenimlerine devam eden 14-18 yaş arası öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemi ise Ankara ve Bolu illerinde öğrenimlerine devam eden ve ayrıca belirtilen yaşlarda güreş milli takım kamplarında bulunan, çalışmaya katılmaya gönüllü 354 lisanslı spor yapan, 264 sedanter toplam 618 kişi oluşturmaktadır.

3.4. Veri Toplama Süreci

Çalışmada kullanılan ölçekler katılımcılara araştırmacı tarafından içerikleri ve önemli noktaları açıklandıktan sonra elden dağıtılmış ve elden toplanmıştır. Çalışma verileri 2019-2020 eğitim öğretim yılı I. eğitim öğretim döneminde toplanmıştır.

3.5. Veri Toplama Teknikleri ve Uygulama Şekli

Araştırmada veri toplama tekniği olarak betimsel araştırmalarda kullanılan tarama modelleri ve desenlerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri genel olarak var olan durumu ya da gerçekliği olduğu gibi araştırıp açıklamayı hedeflemektedir. Tarama modeli nesneye olguya, olaya bireye ilişkin günümüzdeki ya da geçmişteki verilerin tamamının gözden geçirilmesi mantığına dayanmaktadır. Genel tarama modeli örnekleme yoluyla evren hakkında kestirmelerde bulunma ve genelleme yapma amacı gütmektedir. Örnekleme ulaşılabilmenin en kolay yolu ankettir. Bu nedenle alan taraması çalışmalarında en çok anket kullanılır. Anketler yoluyla daha çok nicel veriye ulaşılabilir.

Bu çalışmada iki farklı anket kullanılmıştır. Anketlerden birincisi “Akran Zorbalığı Anketi” ikincisi ise araştırmacı tarafından geliştirilen sosyodemografik soruların yer aldığı anket formudur.

3.6. Verilerin Analizi

Çalışmanın ana amacına yönelik ölçek ile toplanan verilerin gerekli istatistiksel analizleri SPSS 23.0 (Statistical Packet for Social Sciences) programından yararlanılarak çözümlenmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde ilk önce dağılımların normalliğine bakılmıştır. Normaliteye çarpıklık ve basıklık katsayılarına bakılarak karar verilmiştir. Genel geçer bir kural olarak çarpıklık katsayısını ve basıklık katsayısını sırasıyla çarpıklığın ve basıklığın standart hatasına böldüğümüzde, çıkan değerler -1,96 ile + 1,96 arasında kalıyor ise dağılımın normal kabul olduğu kabul edilir (Can, 2019) Bu bilgiler doğrultusunda çalışma verilerinin normallik varsayımını karşıladığı görülmüştür.

İki bağımsız grup arasındaki ortalamaların istatistiksel olarak değerlendirilmesinde bağımsız örneklem T Testi (Independent Sample T-Test) kullanılmıştır. İlişkisiz ikiden çok örneklem ortalaması arasındaki farkı ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (One-Way Anova) kullanılmıştır. One-Way Anova testi sonucunda farkın önemli çıkması durumunda post hoc testlerden Dunnett T testi kullanılmıştır. Verilerin

değerlendirilmesinde anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir. Veriler % 95 güven aralığında değerlendirilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma bulguları ve bulgulara dayalı olarak yapılan yorumlar yer almaktadır. Araştırmada elde edilen bulgular ve yorumlar, araştırmanın alt problemleri doğrultusunda sunulmuştur.

Tablo 1.

Spor Yapma Durumuna Göre Akran Zorbalığının Değerlendirilmesi

Zorbalık düzeyi ve alt boyutları	Spor yapma durumu	n	Ort±Ss	t	df	p
Toplam Zorbalık	Aktif	412	72,97±25,25	5,661	616	,000
	Sedanter	206	88,92±46,00			
Fiziksel Zorba Alt Boyutu	Aktif	412	23,56±9,90	3,913	616	,000
	Sedanter	206	27,38±14,04			
Sözel Zorba Alt Boyutu	Aktif	412	10,48±4,63	4,781	616	,000
	Sedanter	206	12,77±7,20			
İzolasyon Zorba Alt Boyutu	Aktif	412	7,98±3,50	4,542	616	,000
	Sedanter	206	9,71±5,91			
Söylenti Yayma Zorba Alt Boyutu	Aktif	412	6,42±2,77	4,824	616	,000
	Sedanter	206	7,92±4,93			
Eşyalara Zarar Verme Zorba Alt Boyutu	Aktif	412	12,41±5,12	5,455	616	,000
	Sedanter	206	15,56±9,18			
Cinsel Zorba Alt Boyutu	Aktif	412	12,08±5,24	5,740	616	,000
	Sedanter	206	15,55±9,77			

Tablo 1’de görüldüğü üzere spor yapma durumuna göre akran zorbalığının değerlendirildiğinde sedanterlerin (88,92±46,00) aktiflere göre (72,97±25,25) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede fazla olduğu görülmektedir [t(616)= -5,661, p=,000, (p<0.05)]. Spor yapma durumuna fiziksel zorba alt boyutunda akran zorbalığı değerlendirildiğinde sedanterlerin (27,38±14,04) aktiflere göre (23,56±9,90) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede fazla olduğu görülmektedir [t(616)= -3,913, p=,000, (p<0.05)].Spor yapma durumuna sözel zorba alt boyutunda akran

zorbalığının değerlendirildiğinde sedanterlerin (12,77±7,20) aktiflere göre (10,48±4,63) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede fazla olduğu görülmektedir [t(616)= -4,781, p=,000, (p<0.05)]. Spor yapma durumuna izolasyon zorba alt boyutunda akran zorbalığının değerlendirildiğinde sedanterlerin (9,71±5,91) aktiflere göre (7,98±3,50) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede fazla olduğu görülmektedir [t(616)= -4,542, p=,000, (p<0.05)]. Spor yapma durumuna söylenti yayma zorba alt boyutunda akran zorbalığının değerlendirildiğinde sedanterlerin (7,92±4,93) aktiflere göre (6,42±2,77) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede fazla olduğu görülmektedir [t(616)= -4,824, p=,000, (p<0.05)]. Spor yapma durumuna eşyalara zarar verme zorba alt boyutunda akran zorbalığının değerlendirildiğinde sedanterlerin (15,56±9,18) aktiflere göre (12,41±5,12) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede fazla olduğu görülmektedir [t(616)= -5,455, p=,000, (p<0.05)]. Spor yapma durumuna cinsel zorba alt boyutunda akran zorbalığının değerlendirildiğinde sedanterlerin (15,55±9,77) aktiflere göre (12,08±5,24) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede fazla olduğu görülmektedir [t(616)= -5,740, p=,000, (p<0.05)].

Tablo 2.

Lisanslı Spor Yapma Durumuna Göre Akran Zorbalığının Değerlendirilmesi

Zorbalık düzeyi ve alt boyutları	Spor yapma durumu	n	Ort±Ss	t	df	p
Toplam Zorbalık	Lisanslı	354	72,66±24,12	-4,789	616	,000
	Lisanssız	264	85,83±43,57			
Fiziksel Zorba Alt Boyutu	Lisanslı	354	23,39±9,65	-3,626	616	,000
	Lisanssız	264	26,77±13,52			
Sözel Zorba Alt Boyutu	Lisanslı	354	10,48±4,63	-3,876	616	,000
	Lisanssız	264	12,26±6,79			
İzolasyon Zorba Alt Boyutu	Lisanslı	354	7,99±3,16	-3,656	616	,000
	Lisanssız	264	9,32±5,78			
Söylenti Yayma Zorba Alt Boyutu	Lisanslı	354	6,50±2,79	-3,316	616	,000
	Lisanssız	264	7,49±4,59			
Eşyalara Zarar Verme Zorba Alt Boyutu	Lisanslı	354	12,31±4,77	-4,885	616	,000
	Lisanssız	264	15,01±8,78			
Cinsel Zorba Alt Boyutu	Lisanslı	354	11,96±4,82	-5,169	616	,000
	Lisanssız	264	14,95±9,34			

Tablo 2’de görüldüğü üzere lisanslı spor yapma durumuna göre akran zorbalığı değerlendirildiğinde lisanssızların (85,83±43,57) lisanslılara göre (72,66±24,12) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede yüksek olduğu görülmektedir [t(616)=-4,789, p=,000, (p<0.05)]. Lisanslı spor yapma durumuna göre fiziksel zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde lisanssızların (26,77±13,52) lisanslılara göre (23,39±9,65) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede yüksek olduğu görülmektedir [t(616)= -3,626, p=,000, (p<0.05)]. Lisanslı spor yapma durumuna göre Sözel Zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde lisanssızların (12,26±6,79) lisanslılara göre (10,48±4,63) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede yüksek olduğu görülmektedir [t(616)= -3,876, p=,000, (p<0.05)]. Lisanslı spor yapma durumuna göre İzolasyon Zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde lisanssızların (9,32±5,78) lisanslılara göre (7,99±3,16) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede yüksek olduğu görülmektedir [t(616)= -3,656, p=,000, (p<0.05)]. Lisanslı spor yapma durumuna göre Söylenti Yayma Zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde lisanssızların (7,49±4,59) lisanslılara göre (6,50±2,79) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede yüksek olduğu görülmektedir [t(616)= -3,316, p=,000, (p<0.05)]. Lisanslı spor yapma durumuna göre Eşyalara Zarar Verme Zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde lisanssızların (15,01±8,78) lisanslılara göre (12,31±4,77) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede yüksek olduğu görülmektedir [t(616)= -4,885, p=,000, (p<0.05)]. Lisanslı spor yapma durumuna göre Cinsel Zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde lisanssızların (14,95±9,34) lisanslılara göre (11,96±4,82) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede yüksek olduğu görülmektedir [t(616)= -5,169, p=,000, (p<0.05)].

Tablo 3.

Cinsiyete Göre Akran Zorbalığının Değerlendirilmesi

Zorbalık düzeyi ve alt boyutları	Spor yapma durumu	n	Ort±Ss	t	df	p
Toplam Zorbalık	Erkek	334	80,98±39,43	2,116	616	,035
	Kadın	284	75,11±31,65			
Fiziksel Zorba Alt Boyutu	Erkek	334	25,81±12,09	2,227	616	,023
	Kadın	284	23,69±10,85			
Sözel Zorba Alt Boyutu	Erkek	334	11,65±6,13	1,942	616	,053
	Kadın	284	10,76±5,16			
İzolasyon Zorba Alt Boyutu	Erkek	334	8,78±4,78	1,302	616	,193
	Kadın	284	8,30±4,18			
Söylenti Yayma Zorba Alt Boyutu	Erkek	334	7,06±3,80	,998	616	,319
	Kadın	284	6,76±3,58			
Eşyalara Zarar Verme Zorba Alt Boyutu	Erkek	334	13,98±7,47	2,024	616	,043
	Kadın	284	12,85±6,13			
Cinsel Zorba Alt Boyutu	Erkek	334	13,67±7,88	1,619	616	,106
	Kadın	284	12,72±6,43			

Tablo 3’de görüldüğü üzere cinsiyete göre akran zorbalığının değerlendirildiğinde erkeklerin (80,98±39,43) kadınlara göre (75,11±31,65) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede yüksek olduğu görülmektedir [t(616)= 2,116, p=,035, (p<0.05)]. Cinsiyete göre fiziksel zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde erkeklerin (25,81±12,09) kadınlara göre (23,69±10,85) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede yüksek olduğu görülmektedir [t(616)= 2,227, p=,023, (p<0.05)]. Cinsiyete göre sözel zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde erkeklerin (11,65±6,13) kadınlara göre (10,76±5,16) zorbalığa uğrama düzeyleri yüksek olmasına rağmen aradaki fark önemli düzeyde değildir [t(616)= 1,942, p=,053, (p>0.05)]. Cinsiyete göre izolasyon zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde erkeklerin (8,78±4,78) kadınlara göre (8,30±4,18) zorbalığa uğrama düzeyleri yüksek olmasına rağmen aradaki fark önemli düzeyde değildir [t(616)= 1,302, p=,193, (p>0.05)]. Cinsiyete göre söylenti yayma zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde erkeklerin (7,06±3,80) kadınlara göre (6,76±3,58) zorbalığa uğrama düzeyleri yüksek olmasına rağmen aradaki fark önemli düzeyde

değildir [$t(616) = ,998, p = ,319, (p > 0.05)$]. Cinsiyete göre eşyalara zarar verme alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde erkeklerin ($13,98 \pm 7,47$) kadınlara göre ($12,85 \pm 6,13$) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede yüksek olduğu görülmektedir [$t(616) = 2,024, p = ,043, (p < 0.05)$]. Cinsiyete göre cinsel zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde erkeklerin ($13,67 \pm 7,88$) kadınlara göre ($12,72 \pm 6,43$) zorbalığa uğrama düzeyleri yüksek olmasına rağmen aradaki fark önemli düzeyde değildir [$t(616) = ,1619, p = ,106, (p > 0.05)$].

Tablo 4.

Lisanslı Sporcuların Milli Olma Durumuna Göre Akran Zorbalığının Değerlendirilmesi

Zorbalık Düzeyi ve Alt Boyutları	Milli Olma durumu	n	Ort±Ss	t	df	p
Toplam Zorbalık	Milli Sporcu	88	76,39±23,72	1,681	352	,094
	Milli Değil	266	71,42±24,15			
Fiziksel Zorba Alt Boyutu	Milli Sporcu	88	24,61±8,94	1,367	352	,173
	Milli Değil	266	22,99±9,86			
Sözel Zorba Alt Boyutu	Milli Sporcu	88	10,85±4,61	,856	352	,393
	Milli Değil	266	10,36±4,63			
İzolasyon Zorba Alt Boyutu	Milli Sporcu	88	8,04±3,29	,174	352	,862
	Milli Değil	266	8,30±4,18			
Söylenti Yayma Zorba Alt Boyutu	Milli Sporcu	88	6,76±3,02	,990	352	,323
	Milli Değil	266	6,42±2,71			
Eşyalara Zarar Verme Zorba Alt Boyutu	Milli Sporcu	88	13,35±5,19	2,361	352	,019
	Milli Değil	266	11,97±4,59			
Cinsel Zorba Alt Boyutu	Milli Sporcu	88	12,77±5,49	1,822	352	,069
	Milli Değil	266	11,69±4,56			

Tablo 4’de görüldüğü üzere lisanslı sporcuların milli olma durumuna göre akran zorbalığının değerlendirildiğinde milli sporcuların ($76,39 \pm 23,72$) milli olmayanlara göre ($71,42 \pm 24,15$) zorbalığa uğrama düzeyleri yüksek olmasına rağmen aradaki fark önemli düzeyde değildir [$t(352) = 1,681, p = ,094, (p > 0.05)$]. Lisanslı sporcuların milli olma durumuna göre fiziksel zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde milli sporcuların ($24,61 \pm 8,94$) milli olmayanlara göre ($22,99 \pm 9,86$) zorbalığa uğrama düzeyleri yüksek olmasına rağmen aradaki fark önemli düzeyde değildir [$t(352) = 1,367, p = ,173, (p > 0.05)$]. Lisanslı sporcuların milli olma durumuna göre sözel zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde milli sporcuların ($10,85 \pm 4,61$) milli olmayanlara göre ($10,36 \pm 4,63$) zorbalığa uğrama düzeyleri yüksek olmasına rağmen

aradaki fark önemli düzeyde değildir [$t(352) = ,856, p = ,393, (p > 0.05)$]. Lisanslı sporcuların milli olma durumuna göre İzolasyon zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde milli sporcuların ($8,04 \pm 3,29$) milli olmayanlara göre ($8,30 \pm 4,18$) zorbalığa uğrama düzeyleri düşük olmasına rağmen aradaki fark önemli düzeyde değildir [$t(352) = ,174, p = ,862, (p > 0.05)$]. Lisanslı sporcuların milli olma durumuna göre söylenti yayma zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde milli sporcuların ($6,76 \pm 3,02$) milli olmayanlara göre ($6,42 \pm 2,71$) zorbalığa uğrama düzeyleri yüksek olmasına rağmen aradaki fark önemli düzeyde değildir [$t(352) = ,990, p = ,323, (p > 0.05)$]. Lisanslı sporcuların milli olma durumuna göre eşyalara zarar verme zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde milli sporcuların ($13,35 \pm 5,19$) milli olmayanlara göre ($11,97 \pm 4,59$) zorbalığa uğrama düzeyleri önemli derecede yüksek olduğu görülmektedir [$t(352) = ,2,361, p = ,019, (p > 0.05)$]. Lisanslı sporcuların milli olma durumuna göre Cinsel zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde milli sporcuların ($12,77 \pm 5,49$) milli olmayanlara göre ($11,69 \pm 4,56$) zorbalığa uğrama düzeyleri yüksek olmasına rağmen aradaki fark önemli düzeyde değildir [$t(352) = 1,822, p = ,069, (p > 0.05)$].

Tablo 5.

Sanal Ortamda Harcanan Süreye Göre Akran Zorbalığının Değerlendirilmesi

Zorbalık düzeyi ve alt boyutları	Sanal Ortamda Harcanan Süre/Hafta	n	Ort±Ss	t	df	p
Toplam Zorbalık	10 saat ve Altı	189	74,42±30,67	-	616	,064
	11 Saat ve Üstü	429	79,79±35,84			
Fiziksel Zorba Alt Boyutu	10 saat ve Altı	189	23,47±10,41	-	616	,052
	11 Saat ve Üstü	429	25,44±12,02			
Sözel Zorba Alt Boyutu	10 saat ve Altı	189	10,35±5,04	-	616	,010
	11 Saat ve Üstü	429	11,63±5,95			
İzolasyon Zorba Alt Boyutu	10 saat ve Altı	189	8,24±4,15	-	616	,252
	11 Saat ve Üstü	429	8,70±4,67			
Söylenti Yayma Zorba Alt Boyutu	10 saat ve Altı	189	6,64±3,36	-	616	,207
	11 Saat ve Üstü	429	7,05±3,84			
Eşyalara Zarar Verme Zorba Alt Boyutu	10 saat ve Altı	189	12,95±5,96	-	616	,219
	11 Saat ve Üstü	429	13,69±7,28			
Cinsel Zorba Alt Boyutu	10 saat ve Altı	189	12,74±6,05	-	616	,256
	11 Saat ve Üstü	429	13,46±7,73			

Tablo 5’de görüldüğü üzere haftalık sanal ortamda harcanan süreye göre akran zorbalığı değerlendirildiğinde *10 saat ve Altı*nda sanal ortamda bulunanların

(74,42±30,67) 11 saat ve üstünde sanal ortamda bulunanların göre (79,79±35,84) zorbalığa uğrama düzeyleri düşük olmasına rağmen aradaki fark önemli düzeyde değildir [t(616)= -1,856, p=,064, (p>0.05)]. Haftalık sanal ortamda harcanan süreye göre Fiziksel Zorba Alt Boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde 10 saat ve Altında sanal ortamda bulunanların (23,47±10,41) 11 saat ve üstünde sanal ortamda bulunanların göre (25,44±12,02) zorbalığa uğrama düzeyleri düşük olmasına rağmen aradaki fark önemli düzeyde değildir [t(616)= -1,948, p=,052, (p>0.05)]. Haftalık sanal ortamda harcanan süreye göre *Sözel Zorba Alt Boyutu* akran zorbalığı değerlendirildiğinde 10 saat ve Altında sanal ortamda bulunanların (10,35±5,04) 11 saat ve üstünde sanal ortamda bulunanların göre (11,63±5,95) zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede düşük olduğu görülmektedir [t(616)= -2,572, p=,010, (p<0.05)]. Haftalık sanal ortamda harcanan süreye göre *İzolasyon Zorba Alt Boyutu* akran zorbalığı değerlendirildiğinde 10 saat ve Altında sanal ortamda bulunanların (8,24±4,15) 11 saat ve üstünde sanal ortamda bulunanların göre (8,70±4,67) zorbalığa uğrama düzeyleri düşük olmasına rağmen aradaki fark önemli düzeyde değildir [t(616)= -1,147, p=,252, (p>0.05)]. Haftalık sanal ortamda harcanan süreye göre *Söylenti yayma Zorba Alt Boyutu* akran zorbalığı değerlendirildiğinde 10 saat ve Altında sanal ortamda bulunanların (6,64±3,36) 11 saat ve üstünde sanal ortamda bulunanların göre (7,05±3,84) zorbalığa uğrama düzeyleri düşük olmasına rağmen aradaki fark önemli düzeyde değildir [t(616)= -1,147, p=,207, (p>0.05)]. Haftalık sanal ortamda harcanan süreye göre *eşyalara zarar verme Zorba Alt Boyutu* akran zorbalığı değerlendirildiğinde 10 saat ve Altında sanal ortamda bulunanların (12,95±5,96) 11 saat ve üstünde sanal ortamda bulunanların göre (13,69±7,28) zorbalığa uğrama düzeyleri düşük olmasına rağmen aradaki fark önemli düzeyde değildir [t(616)= -1,231, p=,219, (p>0.05)]. Haftalık sanal ortamda harcanan süreye göre cinsel zorba alt boyutu akran zorbalığı değerlendirildiğinde 10 saat ve Altında sanal ortamda bulunanların (12,74±6,05) 11 saat ve üstünde sanal ortamda bulunanların göre (13,46±7,73) zorbalığa uğrama düzeyleri düşük olmasına rağmen aradaki fark önemli düzeyde değildir [t(616)= -1,137, p=,256, (p>0.05)].

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın sonuçlarına ve bu sonuçlar doğrultusunda önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Spor yapma durumuna göre akran zorbalığının değerlendirildiğinde sedanterlerin aktiflere göre zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede fazladır. Yine spor yapma durumuna göre fiziksel zorba alt boyutunda, sözel zorba alt boyutunda, izolasyon zorba alt boyutunda, söylenti yayma zorba alt boyutunda, eşyalara zarar verme zorba alt boyutunda ve cinsel zorba alt boyutunda sedanterlerin aktiflere göre zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede fazladır. Asma, Gürsel ve Çamlıyer'in (2019) 6. 7. 8. sınıflarda öğrenim gören 300 ortaokul öğrencisi üzerinde yapmış olduğu çalışmada spor yapmayanların yapanlara göre zorbalığa mazur kalma düzeyleri daha yüksektir. Bu bulgular çalışmamızı destekler niteliktedir.

Lisanslı spor yapma durumuna göre akran zorbalığı değerlendirildiğinde lisanssızların lisanslılara göre zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede yüksek olduğu görülmektedir. Yine lisanslı spor yapma durumuna göre fiziksel zorba alt boyutunda, sözel zorba alt boyutunda, izolasyon zorba alt boyutunda, söylenti yayma zorba alt boyutunda, eşyalara zarar verme zorba alt boyutunda ve cinsel zorba alt boyutunda lisanslıların lisanssızlara göre zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede fazladır. Spor ortamı kurallara uyma, saygı, paylaşma gibi olayların sıkça görüldüğü bir ortamdır. Bu nedenle istendik davranışlarında meydana gelmesi gayet normal olacağı kanaatindeyiz.

Cinsiyetlere göre akran zorbalığı değerlendirildiğinde erkeklerin kadınlara göre zorbalığa uğrama düzeylerinin önemli derecede yüksek olduğu görülmektedir. Yine erkeklerin kadınlara göre fiziksel zorba alt boyutunda ve eşyalara zarar verme zorba

alt boyutunda zorbalığa uğrama düzeyleri önemli derecede yüksektir. İlci ve Kazancı'nın (2018) yaşları 10-15 arası 185 kız, 209 erkek toplamda 394 öğrenci üzerinde yapmış olduğu çalışmada erkeklerin zorbalık skorları kadınlara göre daha yüksek bulunmuştur. Asma, Gürsel ve Çamlıyer'in (2019) 6. 7. 8. sınıflarda öğrenim gören 300 ortaokul öğrencisi üzerinde yapmış olduğu çalışmada erkeklerin kadınlara göre zorbalığa mazur kalma düzeyleri daha yüksektir. Bu çalışma bulguları verilerimizi destekler niteliktedir.

Milli sporcu olma durumuna göre akran zorbalığının değerlendirildiğinde milli sporcuların eşyalara zarar verme alt boyutunda milli olmayan sporculara göre zorbalık skorları önemli derecede fazladır. Bu durum milli sporcuların özellikle müsabaka ortamlarında hırslarından kaynaklanan saldırganlık dürtülerinin dışa vurumu olarak açıklanabilir. Çünkü alınan kötü sonuçlardan sonra üst düzey sporcuların hırçın davranış sergilemeleri alışık olduğumuz bir durumdur.

Sanal ortamda 11 saat ve üzerinde süre harcayanların sözel zorbalığa uğrama düzeyleri 10 saat ve altında süre harcayanlara göre daha fazladır. Sanal ortamda insanların birbiriyle olan iletişimi erkan karşısında ve uzak mesafelerde olduğu için bazı duyguların dışa vurumları daha kolay olmakta ve olumsuz davranışların sergilenmesi için cesaret verici bir ortam olduğu düşünülmektedir.

5.2. Öneriler

Spor, bireyin doğal çevresini sosyal çevre haline dönüştürürken elde ettiği kabiliyetleri geliştiren belirli kurallar altında araçlı ve araçsız, bireysel veya toplu olarak yapılan boş zaman faaliyeti kapsamı içinde veya tam zamanını alacak şekilde meslekleştirerek yaptığı, sosyalleştirici, toplum ile bütünleştirici, ruhsal ve fiziksel yapıyı geliştiren, rekabetçi, dayanışmacı ve kültürel bir olgudur (Yamen, 1993, s.3).

Erkal'a göre spor; uğraşanları açısından yarışma kazanmaya dönük fiziksel, zihinsel ve teknik bir çaba, izleyenler açısından heyecan ve estetik duygusu kazandıran bir süreç, genel bütünlüğü içerisinde ise anatomi, fizyoloji, ortopedi, biyo-mekanik, psikoloji gibi bilim dallarının yardımı ile gelişen, gelişimini sürdüren bir bilimsel olgudur(Erkal, 1992, s.25).

Yukarıdaki veriler doğrultusunda;

- Spor ortamı kurallara uyma, saygı ve paylaşma gibi olayların sıkça görüldüğü bir ortamdır. Bu nedenle istendik yönde davranış değişikliklerini daha kolay kazanabiliriz. Çalışmamızda spor yapmanın zorba davranış sergilemeyi ve zorbalığa maruz kalma riskini de azalttığı görülmüştür.
- Araştırma sonuçları liseli öğrencilerin okullarda, kulüplerde ya da milli takımlarda spor yapma veya sportif faaliyetlere katılmaları, onların sosyal beceri, sosyalleşme, davranış ve iletişimlerini pozitif yönde etkilediğini göstermektedir.
- Bilgisayarların, cep telefonlarının, sosyal medyanın, internetin ve online oyunların günümüzde çok yaygın kullanıldığı göz önüne alındığında, bu durum toplumlar arasındaki kültürel iletişimi, kaynaşmayı ve öğrenmeyi kat kat artırmaktadır. Toplumların ve fertlerin kültür yapısını, anlayışını değiştirebilmektedir. Bahsedilen teknolojik unsurları kullanırken amaçlar doğrultusunda harcanan vakti iyi ayarlamak gerekmektedir.
- Ailelere, öğrencilere ve velilere sportif faaliyetlerin öneminin doğru ve net bir şekilde anlatılmasının ailelerin çocuklarını sportif faaliyetlere teşvik etmesinde ve sportif faaliyetlere istekliliğin artmasında önemli rol oynayacağı düşünülmektedir.
- Ülke genelinde yapılabilecek ve uygulanabilecek politikaların belirlenmesinde gelişmiş ülkelerin ve sportif alanda gelişmiş ülkelerin incelenip araştırılmasının daha sağlıklı politikalar belirlenmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda da okullarda uygulanan ve uygulanacak olan spor faaliyetlerin ve beden eğitimi derslerinin daha verimli ve daha aktif şekilde gerçekleştirilebilmesi için ülke politikalarını, eğitim politikalarını geliştirerek ve toplumda spor kültürü oluşturulmasına yönelik çalışmalar artırılarak ülkemiz için daha bilinçli gençler yetiştirme noktasında daha faydalı olacağı kanaatindeyiz.
- Ülkemizdeki müfredat, liselerdeki beden eğitimi ve spor dersinin saatini artıracak ve öğrencileri spora yönlendirecek şekilde hatta spor hayatımızın bir parçası olacak şekilde yeniden düzenlenebilir.

- Okullardaki spor salonları daha cazip ve gösterişli hale getirerek spor yapmayan öğrencileri spor yapan öğrencilerle akran desteği sağlayarak spor yapmaları sağlanabilir.
- Okullarda öğrencilerin birbirlerine daha çok akran desteğinde bulunabilmeleri için akran işbirliğini artırıcı ve spora yönlendirici etkinlikler yapılabilir.
- Aile ve öğretmenlerin de birer yol gösterici olarak öğrencilerle spora katılmaları, akranların da birbirlerine olumlu yönde destek olmalarını sağlanabilir.
- Katılımın daha yüksek olduğu, daha kapsayıcı belki ülke genelinde araştırmalar yapılabilir.
- Lise düzeyinde yapılan bu çalışma, ortaokul ve ilkokul öğrencilerine de yapılarak, akran zorbalığının yaşa göre karşılaştırılması yapılabilir.
- Bu alanda yapılan benzer çalışmaların sayılarının yetersiz olduğu söylenebilir. Çalışmalar ne kadar artırılırsa daha sonra yapılacak çalışmalar için bir o kadar katkı sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Aksoy, E., Kara, Ö., Yılmaz, E., Çoknaz, H. ve Aksoy, P. (2020). *Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Uluslararası sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13:70, 625-632.
- Andershed, H., Kerr, M., Stattin, H. & Levander, S. (2002). Psychopathic traits in nonreferred youths: A new assessment tool. In E. Blaauw and L. Sheridan (Ed.). *Psychopaths: Current international perspectives*. Netherlands: Elsevier
- Alikaşifoğlu, M., Erginöz, E., Ercan, O., Uysal, O. ve Albayrak-Kaymak, D. (2007). Bullying behaviours and psychosocial health: Results from a cross sectional survey among high school students in İstanbul, Turkey, *European Journal of Pediatrics*, 166, 12, 1253-1260.
- Anderson, G. (2007). *The impact of bullying in school on the adolescent's sense of self* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://repository.up.ac.za/2263/27435>
- Andreou, E. (2001). Bully/victim problems and their association with coping behaviour in conflictual peer interactions among school-age children. *Educational Psychology*, 21(1), 59-66.
- Arıman, F. (2007). İlköğretim 7. Ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri ile Okul iklimi Algıları Arasındaki ilişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi: Yeditepe Üniversitesi. İstanbul.
- Arslan, S. ve Savaşer, S. (2009). Akran Zorbalığını Önlemede Okul Hemşiresinin Rolü, *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2 (3), 118-123.
- Asma, M., Gürsel, N. ve Çamlı, H. (2019). *Öğrencilerin Zorbalık Davranışı Eğilimlerinin Spora Katılım Açısından İncelenmesi*. CBÜ Bed. Eğt. Spor Bil Dergisi, 14 (1):23-40
- Atik G. (2006). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Davranışını Yordamada Denetim Odağı, Benlik Saygısı, Aile Stili, Yalnızlık

- ve Akademik Başarının Rolü, O.D.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Atlas, R. & Pepler, D. J. (1998). Observations of bullying in the classroom. *American Journal of Educational Research*, 92, 86-99. 98
- Ayas, T. ve Pişkin, M. (2011). *Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu. Akademik Bakış Dergisi*, (50): 316-354.
- Ayas, T. ve Pişkin, M. (2015). Akran zorbalığı belirleme ölçeği ergen formu. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 316-324.
- Ayas, T. (2008). “Zorbalığı Önlemede Tüm Okul Yaklaşımına Dayalı Bir Programın Etkililiği”; Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. 23
- Ayas, T. (2007). “Okullarda Yaygın Sorun Şiddet ve Zorbalık”, *İlköğretmen Eğitimci Dergisi*, 14. Ss.16–19.
- Baldry, A. C. & Farrington, D. P. (2000). Bullies and delinquents: Personal characteristics and parental styles. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 1, 17-18
- Baldry, A. C. (2003). Bullying In Schools And Exposure To Domestic Violence. *Child Abuse And Neglect*; (27): 713–732.
- Baldry, A. C. (2004). What about bullying? An experimental field study to understand students’ attitudes towards bullying and victimisation in Italian middle schools. *British Journal of Educational Psychology*, 74: 583–598.
- Besag, V. E. (1995). *Bullies and victims in schools: A guide to understanding and management*. Philadelphia: Open University Press.
- Berdondini L. & Smith P. K. (1996). Cohesion And Power In The Families Of Children Involved In Bully/Victim Problems At School, *Journal Of Family Therapy*, 18: 99–102.44.
- Bilgiç, E. (2007) İlköğretim I. Kademedeki Görülen Zorba Davranışların Sınıf Değişkenleri ve Atmosferi Algılamalarına Göre İncelenmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi.

- Bidwell, N. M. (1997). The Nature and Prevalence of Bullying in Elementary Schools. Online. 1-39.
- Web:<http://www.saskschoolboards.ca/old/ResearchAndDevelopment/ResearchReports/SchoolImprovement/97-06.htm>.
- Boivin, M., Hymel, S. & Bukowski, W. M. (1995). The roles of social withdrawal, peer rejection, and victimization by peers in predicting loneliness and depressed mood in childhood. *Development and Psychopathology*, 7(4), 765-785. 99
- Bonds, M. & Stoker, S. (2000). *Bully-proofing your school: A comprehensive approach for middle schools*. Longmont: Sopris West.
- Borg, M. G. (1999). The extent and nature of bullying among primary and secondary schoolchildren. *Educational Research*, 41(2), 137-153.
- Bosworth, K., Espelage, D. L. & Simon, T. (1999). Factors associated with bullying behavior in middle school students. *Journal of Early Adolescence*, 19(3), 341-362.
- Boulton, M. J. & Smith, P. K. (1994). Bully/victim problems in middle-school children: Stability, self-perceived competence, peer perceptions and peer acceptance. *British Journal of Developmental Psychology*, 12, 315-329.
- Boulton, M. J., Trueman, M. & Flemington, I. (2002). Associations between secondary school pupils' definitions of bullying, attitudes towards bullying, and tendencies to engage in bullying: Age and sex differences. *Educational Studies*, 28(4), 353-370.
- Bowers, L., Smith, P. K. & Binney, V. (1992). Cohesion And Power in The Families Of Children involved in Bully/Victim Problems At School. *Journal Of Family Therapy* 14: 371–387
- Bulgurcu, S. (2011). İstanbul ilinde Bir ilköğretim Okulunda 6–8. Sınıflarda Akran Zorbalığı Sıklığının Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aile Sağlığı Abd, istanbul.

- Bulut, S. (2008). Öğretmenlerden öğrenciyeye yönelik olan fiziksel şiddet: Nicel bir araştırma. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 105-118.
- Burnukara, P. (2009). İlk ve Orta Ergenlikte Geleneksel Ve Sanal Akran Zorbalığına İlişkin Betimsel Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı: gerçekleştiği yerler ve baş etme yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15 (29), 68-82.
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). İlk ve Orta Ergenlikte Akran Zorbalığı: Gerçekleştiği Yerler Ve Baş Etme Yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, Haziran, 15 (29), 68-82
- Cole, J., Cornell, C. M., Dewey, G. & Sheras, P. (2006). Identification of school bullies by survey methods. *Professional School Counseling*, 9 (4)305-319.
- Coloroso, B. (2003). *The bully, the bullied, and the bystander: From preschool to high school*. New York: Harper Collins Publishing.
- Cornell, D. G. ve Bandyopadhyay, S. (2009). The assessment of bullying. In S. R. Jimerson, S. M. Swearer, D. L. Espelage (Eds.), *Handbook of bullying in schools an international perspective* (pp. 87-99). New York: Routledge.
- Cowie H, Jennifer D (2008). *New Perspectives On Bullying*. UK: Open University Press.
- Craig, W. M. (1998). The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety, and aggression in elementary school children. *Personality and Individual Differences*, 24 (1) 123-130.
- Crick, N. R. & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115(1) 74-101.
- Çankaya, İ. (2011). İlköğretimde Akran Zorbalığı, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 81-92.

- Çankır, Ş. (2006). *Okullarda zorbalık: türleri, etkileri ve önleme stratejileri*. I. Şiddet ve Okul Sempozyumunda sunulmuş bildiri, MEB ve Unicef İşbirliği, İstanbul.
- Çetinkaya, S., Nur, N., Ayvaz, A., Özdemir, D. ve Kavakcı, Ö. (2009) *Sosyoekonomik Durumu Farklı Üç İlköğretim Okulu Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Depresyon ve Benlik Saygısı Düzeyiyle İlişkisi*. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*; 10: 151-158.
- Çankır, Ş. ve Karaman-Kepenekçi, Y. (2003). *Öğrenciler Arası Zorbalık*. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 34, 236-253.
- Demaray, M. K. (2002). And Malecki, C.K. Critical Levels Of Perceived Social Support Associated With Student Adjustment. *School Psychology Quarterly*. 2002, 17: (3), 213-241.
- Dempsey, A. G., Sulkowsky, M. L., Nichols, R. & Storch, E. A. (2009). Differences Between Peer Victimization in Cyber And Physical Settings and Associated Psychosocial Adjustment in Early Adolescence, *Psychology in the Schools*, 46 (10), 962-973.
- Dinner, S. (2017). *Relationships Between Peer Victimization, Social Skills, and Sociometric Status in School-Aged Youth*, The University of Arizona.
- Dracic, S. (2009). Bullying And Peer Victimization, *Materia Socio Medica*, 21 (4), 216-219.
- Duffy, A. L. (2004). *Bullying in schools: A social identity perspective* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://www120.secure.griffith.edu> (96d19111).
- Dykeman, C., Daehlin, W., Doyle, S. & Flamer, H. S. (1996). Psychological Predictors Of School-Based Violence: Implications For School Counselors. *School Counselor*, 44: 35–47.48.
- Elliot, M. (1992). *Bullying: A practical guide to coping for schools*. Wiltshire: Longman.

- Elliot, M. (1997). *101 ways of dealing with bullying*. London: Hodder Children's Book. 102
- Espelage, D. L., Holt, M. K. & Henkel, R. R. (2003). Examination of peer-group contextual effects on aggression during early adolescence. *Child Development*, 74, 205-220.
- Ergül, A. (2009). *Bir Grup Süreci Olarak Akran Zorbalığı: Katılımcı Rolü Gruplarında Tepkisel-Amaçlı Saldırganlık ve Toplumsal Konum*, Tez (Yüksek Lisans), Ankara Üniversitesi.
- Ergün, D. (2011). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Orta Öğretim 6., 7. Ve 8. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Yaygınlığı ve Risk Faktörlerinin Belirlenmesi. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Erkal, M. (1992). *Sosyolojik Açından Spor*, Kutsal Matb., İstanbul.
- Feldman, R. S. (1998). *Social psychology*. New Jersey: Prentice Hall Publishers.
- Field, E. M. (2007). *Bully blocking six secrets to help children deal with teasing and bullying*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Flouri, E. & Buchanan, A. (2003). The Role Of Mother İnvolvement And Father involvement in Adolescent Bullying Behavior. *Journal Of Interpersonal Violence*, 18: 634-44.
- Forbes, G. B., Adams-Curtis, L. E., Pakalka, A. H. & White, K. B. (2006). Dating aggression sexual coercion, and aggression supporting attitudes among college men as a function of participation in aggressive high school sports. *Violence Against Women*, 12(5), 441-455.
- Furniss, C. (2000). Bullying in schools: It's not a crime – is it? *Education and Law*, 12(1), 10-29.
- Garrett, Anne, G (2003), *Bullying İn American Schools*, Jefferson: McFarlandve company, Inc. Publisher.

- Garrity, C., Jens, K., Porter, W. W., Sager, N. & Short-Camilli, C. (1997). Bully proofing your school: Creating a positive climate. *Intervention in School and Clinic*, 32(4), 235-243.
- Geen, R. G. & Donnerstein, E. (1998). *Human aggression: Theories, research, and implications for social policy*. San Diego, CA: Academic Press.
- Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*. Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya, 2007.
- Gini, G. (2008). Associations between bullying behaviour, psychosomatic complaints, emotional and behavioural problems. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 44(9), 492 – 497.
- Gökler, R. (2007). *İlköğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Tez (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi.
- Gökler, R. (2009). *Okullarda Akran Zorbalığı*. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2): 511-537.
- Gutiérrez, H., Barrios, A., Dios, M. J., Montero, I. & Barrio, C. D. (2008). The incidence of peer bullying as multiple maltreatment among Spanish secondary school students. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*. 8 (2), 247-257.
- Gültekin, Z. (2003). “Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması”. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- Gültekin, Z. ve Sayıl, M. (2005). Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8(15): 47–61.
- Güven, F. (2015). *Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Yapmaları ile Zorbalığa Maruz Kalmalarının, Cinsiyet, Anne-Baba Eğitimi, Sosyoekonomik Düzey ve Empati Eğilimi Açısından İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Toros Üniversitesi.
- Güvenir, T. (2008). *Okulda Akran Göstismarı*. Kök Yayıncılık, Ankara.

- Hanley, A. J. & Gibb, B. E. (2011). Verbal Victimization and Changes in Hopelessness Among Elementary School Children, *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 40 (5), 772–776.
- Harris, M. J. (2009). *Bullying, Rejection And Peer Victimization*. New York: Springer Publishing Company.
- Hawker, D. S. J. & Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychological maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, 441-455.
- Hilooğlu, S. (2009). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbaca davranışlarını yordamada sosyal beceri ve yaşam doyumunun rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- İlci, B. H. ve Kazancı, F. (2018). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Spor Yapma Durumlarına Göre Atılganlık ve Akran Zorbalığı Özelliklerinin İncelenmesi, *Bitlis İli Örneği International Journal Mountaineering and Climbing*, 1(1), 25-30
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2004). *Yeni insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi
- Kaukianien, A., Bjorkquist, K., Lagerspetz, K., Österman, K., Salmivalli, C., Forsblom, S. & Ahlborn, A. (1999). The relationship between social intelligence, empathy, and three types of aggression. *Aggressive Behavior*, 25(2), 81-89
- Kapçı, E. G. (2004). *İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi*. Ankara Üniversitesi eğitim bilimleri fakültesi dergisi, 37 (1), 1–13.
- Kochenderfer, B. J. & Ladd, G. W. (1996). Peer victimization: Cause or consequence of school maladjustment? *Child development*, 67(4), 1305-1317.
- Karataş, H. (2011). *İlköğretim okullarında zorbalığa yönelik geliştirilen programın etkisinin incelenmesi*, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Kaltiala-Heino, R., Rimpela, M., Rantanen, P. & Rimpela, A. (2000). Bullying at school-An indicator of adolescents at risk for mental disorders. *Journal of Adolescence*, 23, 661-674.
- Kutlu, F. ve Aydın, G. (2010). Akran Zorbalığı Ölçek Geliştirme Ön Çalışması: Kendini Bildirim Formu, *Türk Psikoloji Yazıları*, 13 (25), 1-12.
- Külcü, D. P. (2015). *Çocuklarda akran zorbalığı ve benlik saygısının incelenmesi*. Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin,
- Koç, Z. (2006). *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Lagerspetz, K. M. J., Bjorkqvist, K., Berts, M. & King, E. (1982). Group aggression among school children in three schools. *Scandinavian Journal of Psychology*, 23, 45-52.
- Llewellyn, N. (2015). Peer Victimization Across The School Years: Consequences For Middle School Social Goals, Thesis (Doctor of Philosophy), University of Illinois at Urbana-Champaign. 119
- Maines, B. & Robinson, B. (1992). "The no blame approach to bullying in schools," ISPA İstanbul Kolokyumu'nda Sunulan Bildiri Metni, İstanbul. 107
- Marini, Z. A., Dane, A.V., Bosacki, S. L. & YLC-CURA, (2006). Direct and indirect bully-victims: Differential psychosocial risk factors associated with adolescents involved in bullying and victimization. *Aggressive Behavior*, 32, 551-569.
- McNamee, H., Lloyd, K. & Schubotz, D. (2007). Same-sex attraction, homophobic bullying and mental health of young people in Northern Ireland. *Journal of Youth Studies*, 11(1), 33-46.
- Mynard, H. & Joseph, S. (2000). Development of the multidimensional peer-victimization scale. *Aggressive Behavior*, 26(20) 169-178.
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B. & Scheidt, P. (2001). Bullying Behaviors among US Youth: Prevalence and Association

with Psychosocial Adjustment. *Journal of the American Medical Association*, 285(16), 2094-2100.

Okday, A. (2000). Yaşamın Sihirli Yılları. Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd. Şti.: istanbul.

O-Moore, M. & Kirkham, C. (2001). Self-Esteem And Gt“S Relationship To Bullying Behaviour. *Aggressive Behavior*, 27: 269- 283

Olubunmi, M. B. (2015). Dimensions of Bullying Among Secondary School Students in Ekiti State, *Nigeria, Psychology and Behavioral Sciences*, 4(5), 190-193.

Olweus, D. (1973). Hackkycklingar och Oversittare. Forskning om skolmobbing (Victims and bullies: Research on school bullying). Stockholm: Almqvist ve Wicksell.

Olweus, D. (1977). Aggression and peer acceptance in adolescent boys: Two short-term longitudinal studies of ratings. *Child Development*, 48, 1301-1313.

Olweus, D. (1978). *Aggression in the Schools: Bullies and Whipping Boys*. Washington, DC: Hemisphere (Wiley).

Olweus, D. (1980). Familial and Temperamental Determinants of Aggressive Behavior in Adolescent Boys: A Causal Analysis. *Developmental Psychology*, 16, 644–660.

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell Publishers.

Olweus, D. (1994). Annotation: Bullying at School: Basic facts and effects of a school-based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 1171-1190.

Olweus, D. (1995). Bullying or Peer Abuse at School Facts and Intervention. *Current Directions in Psychological Science* 4 (6): 196-200.

Olweus, D. (1996). Bullying At School: Knowledge Base And An Effective Intervention Program. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 794, 265-276.

- Olweus, D. (1999). Sweden. In: Smith PK, Morita Y, Junger-Tas J, Olweus D, Catalano R, Slee P, editors. *The nature of school bullying: A cross-national perspective*. London and New York: Routledge. p 2–27.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational Leadership*, 60 (6), 12-17. Black and White Photograph, 1 Diagram.
- Olweus, D. (2005). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- O'Moore, M. ve Kirkham, C. (2001). Self-esteem and it's relationship to bullying behaviour. *Aggressive Behavior*, 27: 269- 283.
- Olweus, D. (2017). *Victimization by Peers: Antecedents and Long-Term Outcomes*, https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=mb7eAQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA315&dq=olweus+peer+victimization&ots=P6eTB9g36f&sig=RdH9FOJD0WMBwyhV9ZmDMQwS13A&redir_esc=y#v=onepage&q=olweus%20peer%20victimization&f=false,
- Ögel, K, Tarı, I. ve Yılmazçetin Eke, C. (2006). Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme. İstanbul: Yeniden Yayınları. 17: 9-23.
- Öğülmüş, S. (1995). *Okullarda (liselerde) şiddet ve saldırganlık*. Araştırma raporu, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara 109
- Öğülmüş, S. (2006). Kişilerarası sorun çözme becerileri ve eğitimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Örengül, A. C. (2013). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısıyla izlenmekte olan çocuklarda akran örselemesi/ zorbalık (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilimdalı, İstanbul
- Öner, N. (1996). Türkiye’de Kullanılan Psikolojik Testler, Boğaziçi Ün. Yay.2. Baskı, İstanbul.
- Öz, A. Ş., Kırımlıoğlu, H. ve Temiz, A. (2011). *İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Spor Yapma Durumlarına göre Zorbalık Eğilimleri ve Zorbalıkla Baş Etme Tarzlarının Spor ve Özel Eğitim Açıklarından İncelenmesi*. Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 13 (2): 237–245

- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise Öğrencilerinin Siber-Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi, Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, Cilt 17, Sayı 4, Ss: 605-626.
- Özen, D. İ. (2006). *Ergenlerde Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Yaş, Çocuk Yetiştirme Stilleri Ve Benlik İmgesi İle İlişkisi*. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21, 77-94.
- Özkan, Y. ve Çiftçi, E. G. (2010). Düşük Sosyo-Ekonomik Düzeydeki İlköğretim Okullarında Akran Zorbalığı. *Elementary Education Online*, 9(2), 576-586.
- Öztürk, N., Atlı, A. ve Kutlu, M. (2014). An Investigation of Bullying Cases in Middle School Students in Terms of Some Variables, *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 15 (3), 43-63.
- Öztürk, N. ve A. Atlı, M. (2014). *Kutluortaokul Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Olaylarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3): 43-63.
- Pekel, N. (2004). Akran Zorbalığı Grupları Arasında Sosyometrik Statü, Yalnızlık Ve Akademik Başarı Durumlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pellegrini, A. D. (2002). Bullying, victimization and sexual harassment during the transition to middle school. *Educational Psychologist*. 37 (3), 151-163
- Pellegrini, A. D. & Long, J. D. (2002). A Longitudinal Study Of Bullying, Dominance, And Victimization During The Transition From Primary School Through Middle School. *British Journal of Developmental Psychology*, 20, 259-280.
- Pepler, D. J., Craig, W. M., Ziegler, S. & Charach, A. (1994). An evaluation of an antibullying intervention in Toronto schools. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 13, 95-110.
- Peskin, M. F., Tortolero, S. R. & Markham, C. M. (2006). Bullying and victimization among Black and Hispanic adolescents. *Adolescence*; 41(163), 467-484.

- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(2), 531-562.
- Pişkin, M. (2003). Okullarımızda yaygın bir sorun: Akran zorbalığı. 7. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresinde Sunulan Bildiri. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Pişkin, M. (2006). Akran Zorbalığı Olgusunun İlköğretim Öğrencileri Arasındaki Yaygınlığının incelenmesi. Şiddet Ve Okul Sempozyumu Bildiri Özetleri, 2006. Erişim: [Http://Gogm.Meb.Gov.Tr/Siddetveokul/Abstractsbooklet.Pdf](http://Gogm.Meb.Gov.Tr/Siddetveokul/Abstractsbooklet.Pdf)
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2007). Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formunun Geliştirilmesi. IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi 17-19, Ekim, İzmir.
- Pişkin, M., Öğülmüş, Ş. ve Çınkır, Ş. (2011). *Liselerde şiddetin saptanması ve okul temelli şiddeti önleme programının geliştirilmesi*, TÜBİTAK Destekli Projeler Veri Tabanı.
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2011). Lise, öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi, *İlköğretim Online*, 102(2), 550 – 568.
- Rigby, K. (1996). *Bullying in schools and what to do about it*. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd.
- Rigby, K. (1998) The relationship between reported health and involvement in bully/victim problems among male and female secondary school children. *Journal of Health Psychology*, 3, 465–476
- Rigby, K. (2000). Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being. *Journal of adolescence*, 23(1), 57-68.
- Rigby, K. (2002). *New Perspectives On Bullying*, London And Philadelphia: Jessica Kingsley Publishhers.
- Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48, 583-59

- Rigby, K. (2005). Why do some children bully at schools? The contributions of negative attitudes towards victims and the perceived expectations of friends, parents and teachers. *Social Psychology International*, 26(2), 147-161.
- Rigby, K & Cox, I. K. (1996). The contributions of bullying and low self-esteem to acts of delinquency among Australian teenagers. *Personality and Individual Differences*. 21(4), 609-612.
- Rigby, K. & Slee, P.T. (1991). Bullying among Australian school children: reported behaviour and attitudes to victims. *Journal of Social Psychology*, 131(5), 615-627.
- Rigby, K. & Slee, P. T. (1993). Dimensions of Interpersonal Relation Among Australian Children and Implications for Psychological Well-Being. *The Journal of Social Psychology*. 733(1), 33-42.
- Roland E. & Idsoe T. (2001). Aggression and bullying. *Aggressive Behavior*, 27: 446–462.
- Rolland, E. (2002). *Classroom influences on bullying*. Norway: Centre for Behavioral Research.
- Rothbart, M. K. & Sheese, B. E. (2007). Temperament and emotion regulation. In J. J. Gross (Ed.), *Handbook of the Emotion Regulation* (p.p. 331-350). New York: Guilford Press 111.
- Rosen, L., Underwood, M. K., Gentsch, J. K., Radhar, A. & Wharton, M. E. (2002). Adult Recollections of Peer Victimization during Middle School: Forms and Consequences, *J Appl Dev Psychol*, 33 (6), 273–281.
- Sanders, C. E. & Phye, G. D. (2004). *“Bullying”, implications for the classroom*, Elsevier Academic Pres, USA.
- Scheithauer, H., Hayer, T., Petermann, F. & Jugert, G. (2006). Physical, verbal, and relational forms of bullying among German students: Age trends, gender differences, and correlates. *Aggressive Behavior*, 32(3), 261-275.
- Schwartz, D., Dodge, K. A. & Coie, J. D. (1993). The emergence of chronic peer victimization in boys’ play groups. *Child Development*, 64, 1755-1772.

- Schwartz, D., Lansford, J. E., Dodge, K. A., Pettit, G. S. & Bates, J. E. (2015). Peer Victimization during Middle Childhood as a Lead Indicator of Internalizing Problems and Diagnostic Outcomes in Late Adolescence, *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 44 (3), 393-404.
- Seals, D. & Young, J. (2003). Bullying and victimization: prevalence and relationship to gender, grade level, ethnicity, self-esteem, and depression. *Adolescence*, 38, 735-747.
- Seçer, İ. (2014). *Akran zorbalığına uğrayan ergenlerin mağduriyet algulamaları ve kullandıkları başa çıkma stratejilerine grupla psikolojik danışmanın etkisinin incelenmesi* (Doktora tezi).
- Sexton-Radek, K. (2005). *Violence in schools: Issues, consequences, and expressions*. Westport: Praeger Publishers. 112
- Sharf, S. R. (2000). *Theories of psychotherapy and counseling: Concepts and cases*. USA: Brooks/ Cole.
- Shariff, S. (2008). *Cyber-Bullying: Issues And Solutions For School, The Classroom And The Home*, New York: Routledge.
- Sharp, S. (1995). How much does bullying hurt? *Educational and Child Psychology*, 12, 81–88.
- Sinclair, K. R., Cole, D. A., Dukewich, T., Felton, J., Weitlauf, A. S., Maxwell, M. M., Osborne, C. T. & Jacky, A. (2012). Impact of Physical and Relational Peer Victimization on Depressive Cognitions in Children and Adolescents, *J Clin Child Adolesc Psychol.*, 41(5): 570–583.
- Slee, R. T. (1995). Peer victimization and its relationship to depression among Australian primary school students. *Personality and Individual Differences*, 18, 57-62.
- Slee, P. T. & Rigby, K. (1993). The relationship of Eysenck's personality factors and self-esteem to bully-victim behaviour in Australian schoolboys. *Personality and individual differences*, 14(2), 371-373.

- Smith, P. K. & Brain, P. (2000). Bullying in school: Lessons from two decades of research. *Aggressive Behavior*, 26, 1-9.
- Smith, P. K., Shu, S. & Madsen, K. (2001). Characteristics of victims of school bullying: Developmental changes in coping strategies and skills. In J. Jovonen ve S. Graham, (Eds.). *Peer harassment in school* (332-351). New York: Guilford Publications
- Smith, P. K. & Sharp, S. (1994). *School bullying: Insights and perspectives*. London: Routledge
- Smith, P. K. & Shu, S. (2000). What good school can do about bullying: findings from a survey in English schools after a decade of research and action. *Childhood*, 7(2), 93-212.
- Smith, P. K. & Thompson, D. A. (1991). *Practical approach to bullying*. London: David Fulton.
- Smith, P. K., Ananiadou, K. & Cowie, H. (2003). Interventions to reduce school bullying. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48(9), 591-599. 113
- Sullivan, K., Cleary, M. & Sullivan, G. (2004). *Bullying in secondary schools what it looks like and how to manage it*. London: Paul Chapman PUBLISHING
- Storch, E. A. & Esposito, L. E. (2003). Peer victimization and posttraumatic stress among children. *Child Study Journal*, 33, 91 – 98.
- Sutton, J., Smith, P. K. & Swettenham, J. (1999). Social cognition and bullying: Social inadequacy of skilled manipulation? *British Journal of Developmental Psychology*, 17, 435-450.
- Şengül, H. A., Cantürk, N., Cantürk, G. ve Dağalp, R. (2012). Ankara 1. Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi'nde Akran İstismarı Nedeniyle Yargılanan Çocukların Değerlendirilmesi, *Turk Ped Arfl*, 47, 283-289.
- Tani, F., Greenman, P. S., Schneider, B. H. & Fregoso, M. (2003). Bullying and the big five: A study of childhood personality and participant roles in bullying incidents. *School Psychology International*, 24 (2), 131-146
- Tattum, D. P. (1994). *Bullying in schools*. Staffordshire: Trentham Books Limited.

- Tauber, R. T. (2007). *Classroom management: sound theory and effective practice*. Westport: Greenwood Publishing Group
- The Arizona Center for Research and Outreach, 2012, *Peer Victimization Research Brief*, The Arizona Center for Research and Outreach (AZ REACH), University of Arizona.
- Tonts, M. (2005). Competitive sport and social capital in rural Australia. *Journal of Rural Studies* 21, 137–149.
- Totan, T. & Yöndem, Z. D. (2007). Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(2): 53-68.
- Totan, T. (2007). Okulda zorbalığı önlemede eğitimciler ve ebeveynlere öneriler. *AİBU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 190-202
- Totan, T. (2008). *Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu
- Tura, G. (2008). *Akran Zorbalığına uğramayı yordayan özellikler*. (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Türk Dil Kurumu, 2017, *Kaygı*, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58d65b72097ec5.93252567.
- Uludağlı, N. ve Uçanok, Z. (2005). *Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık Ve Akademik Başarı İle Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Mağdur Davranış Türleri*. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20 (56).
- Umutlu, Ç. (2010). “Çocuk dostu okul” projesi kapsamında olan ve olmayan ilköğretim okulu öğrencilerinin özgüvenleri ile zorbalık eğilimlerinin incelenmesi. Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Unnever, J. & Cornell, D. (2004). Middle school victims of bullying: Who reports being bullied? *Aggressive Behavior*, 30, 373-388.

- Veiskarami, H. A., Zangiabadi, M., Hosseini, S. A. & Salimy, H. (2015). Comparative Analysis of Verbal Victimization among Male and Female High School Students in Iran, *International Journal of Life Sciences*, 9 (3), 13 -17.
- Wang, C. (2011). *A Longitudinal Investigation Of Peer Victimization, Selfesteem, Depression, And Anxiety Among Adolescents: A Test Of Cognitive Diathesis-Stress Theory*, Thesis (Doctor of Philosophy), University of Nebraska.
- Wolke, D., Woods, S., Bloomfield, L. & Karstadt, L. (2000). The association between direct and relational bullying and behaviour problems among primary school children. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(8), 989-1002.
- Wolke, D., Woods, S., Stanford, K. & Schulz, H. (2001). Bullying And Victimization of Primary School Children In England and Germany: Prevalence And School Factors. *British Journal of Psychology*, 92, 673-696.
- Wolke, D. & Samara, M.M. (2004). Bullied by siblings: Association with peer victimization and behavior problems in Israeli secondary school children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(5), 1015-1029.
- Woods, S., Done, J. & Kalsi, H. (2009). Peer victimisation and internalising difficulties: The moderating role of friendship quality. *Journal of Adolescence*, 32: 293–308
- Yamen, E. Sporda Taraftarlığın Farklı Toplumsal Gruplara Göre Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi (Sivas Örnekleme), (Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas, 1999.
- Yeşilyaprak, B. ve Balanuye, I. D. (2012). Okul Zorbalığına İlişkin Öğretmen Tutumları Ölçeği, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (37), 38-48.
- Zerff, R. M. (2011). *Peer Victimization and Children's Internalizing Problems: Linking Teacher-Child Relationship Quality and Child Gender to Early Child Behaviour Adjustment*, Thesis (Master of Arts), University of Victoria.

ÖZGEÇMİŞ

Kişiler Bilgiler

Adı Soyadı : Mehmet COŞGUNGÖNÜL
Doğum Yeri ve Tarihi : ANKARA-1989
Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi Anabilim Dalı

Yabancı Dil: İngilizce

Deneyimler

Stajlar :
Aldığı Belgeler : Güreş Antrenörlük Belgesi II. Kademe
Çalıştığı Kurumlar : Gençlik Spor İl Müdürlüğü

İletişim

E-posta adresi : pehlivan198919@gmail.com

